KA BALANG PRESBYTERIAN

(PRESBYTERIANISM)

DA

U NOBAIT SWER

TYMMEN BASAN KA MAWLAI

PRESBYTERIAN CHURCH

La pynmih da u Nongthoh bad shon ha Ri Khasi Press
1990

(PRESBYTERIANISM)

DA

U NOBAIT SWER

TYMMEN BASAN KA MAWLAI PRESBYTERIAN CHURCH

UBA lathoh ia kine ki kot harum:—

1. Ka History ka Balang Umroi
2. Ka History U Larsing Khongwir
3. Ka Khanatang shaphang U Mawsanirang
4. Ka Meikulong
5. Ki Sur Miat Dur (Ki poetries)

La pynmih da u Author bad la shon ha Ri Khasi Press, 1990.

First Edition :- 1990..2000 Copies

Price :- Rs..7.00

Dedication

La thoh ia kane ka Kot kum ka jingkynmaw ieit ia U Revd. T. M. Thomas, B.A.B.D. uba la khlad sha U Trai bad uba la shongjah thait naki jingtrei shitom jong u baroh, ha ka Ing bymjukut shatei. U la long u Para Nongtrei baieit eh jong nga.

U Revd. bad Mrs, T.M. Thomas, la shon ia kane ka dur ha ing jong ki, Holiwell, Wales, ha ka sngi lyngkhuh snem ka jingdap sawphew snem jong ka jingshong kurim jong ki.

KI 'TIEN LAMPHRANG

Nga kum uwei na ki Nongtrei ha ka Balang Presbyterian, bad uba la iohi bad uba la mad ia ki rukom pyniaid Balang ha ki 71 snem naduh ba nga la long Khristan ha ka snem 1918; ngam lah ban shah haba nga la iohi ia ka jinghiar ka jinglong mynsiem ha ki balang bad ka jingshah ialam bakla ia ki bangeit ha kine ki nonghikai ne jinghikai bapher bapher ki bym iadei bad ka rukom pyniaid Presbyterian. Bad bun bun na ki khun ka Balang ki shah patan ha ki. Namar kata nga la thoh ha ine i kot LYNGKDOP; Ka ei ka Balang Presbyterian bad ia ki rukom synshar Balang jong ka. Bad pyrshah ruh ia ki jinghikai kine ki nongialam bakla (a) Ka jingpynbaptis da kaba pynngam lymda pynngam ym ioh jing pynim ne long janai. (b) Ka jingai testimonials, (k) Ka altar call, kaba khot ne khroh briew hadien ka jingialap bad. (b) Ka jingduwai lang (mass prayer). Kine kiei kiei kim ju don mynshwa ha ka Balang Presbyterian.

Ia kine baroh nga la thoh da ka jingshlur Ym don kawei ruh kaba mih na lade. Hynrei tang ha ka nongrim jong ka ktien U Blei bad ki Nuksa na ka bad na ka History bad na ki jingjia ha ki por bapher bapher. Bad kiei kiei ba la thoh hangne ki long ki FACTS. Ym don kawei ruh kaba shu thaw hi. Nga la tai ruh ha kawei pa kawei ka bynta, kumba ong, manore; 'Threadbare.'

Dated Mawlai Nonglum,
Shillong-8
The September 1989. U Nongthoh

KI JINGKDEW LYNNONG

Lynnong | Sla

LYNNONG 1

KA BALANG PRESBYTERIAN KA DEI KA EI?

Ha shwa ka jingwan longbriew U Jisu, ka la don ka Balang kaba ki khot ka Levitica-Church Ka Balang ka Jinglong Lyngdoh. Kane ka Balang ka la hiar shibun ha ka jinglong mynsyiem. La ong ba ki lyngdoh bad ki nongiathuhlypa ki la iathuhlypa na ka bynta ka bainong bad ki lyngdoh ruh kumjuh na ka bynta ka jingmyntoi shimet bad ban pynhun ia ka jingkwahbrai jong ka doh: kumba leh ki khun u Eli. U Blei na Jrong u la iohi ia kane bad U labittar lep, bad U la ong, "Wat wallam shuh ki jingai bathala; ka jingiwbih thang ka la long kaba ijli ha nga; u nai thymmai bad ka sabaton, kaba khot jingiaseng, ngam lah shah ka jingbymhok bad ka jingiaseng bakyntang.
Isa. I : 13.

Wat la katne ka jingsniew ruh U Blei ka Jingieit, Um kwah ba ki jingthaw kiba u la thaw ha ka Dur jong U hi, ba kin jot noh. La ong ka ktien. U Blei U la ieit katta katta ia ka pyrthei bad Um kwah ba kan jot noh; hynrei ba baroh kin ioh laitim, haduh ba ula phah ia la U Khun Ba Marwei, ba uei uei ruh uba ngeit ha U, un ym jot shuh, hynrei un ioh ka jingim bymjukut. Ioan, III; 10 Une

U Khun U Blei, ha ka ia kaba biang u la wan: kumba lathoh ha ka Salm XL: 7,8,9, ynda kumta nga la ong, Ha khmih nga la wan; ha ka jingkhylliap ki kitap la thoh shaphang jong nga nga sngewbha ban leh ia ka mon jong Me, Ah U Blei jong nga; bad ka hukum jong me **ka don** ha ka dohnud jong nga. Nga la pynbna ia ka hok ha ka jingiaseng bah; ha khmih, nga ym khang ia la ki rmiang shuntur, Ah Trai, me tip. Une U Khun U Blei u la wan U la jied ia ki khaddar ki Apostol, U la hikai ia ki, U da iaid kylleng uda leh ba bha, U pynkoid ia ki ba pang, U pyniaid ia kiba dkdoh, U da pynim ia kiba iap, U la pynpeit ia kiba mat lah, U la hikai bad ialap shaphang ka hima ki Bneng. Ha kaba khadduh U la shahiap halor ka dengphna na ka bynta ka pop u khun bynriew. U la mihpat ha ka sngi kaba lai. U la sah sawphew sngi-sawphew miet ha kane ka pyrthei; khnang ban pyntngen bad pynkynmaw ia la ki synran ia ki ei kiei kiba u la ong ia ki.

Hadien sawphew sngi, U la kiew sha bneng ha khmat ki synran bad u Angel u la iathuh ia ki ba Une U Jisu ia Uba phi la iohi ba U kiew sha bneng, un wan pat ha ka juh ka rukom ba phi la iohi ba U kiew sha Bneng.

Ha ka sngi Pentekost, ki Apostol bad ki 120 ngut ki synran ki la lum ha kawei ka jaka ha Jerusalem bad u pait bah ba bun napdeng ki jait bynriew ba pher ba pher Te kyndit kyndit, la wan ka jingsawa na bneng kum ka

lyerbah ba beh kyrthep bad ka pyndap ia kata ka ing baroh kawei ha kaba ki la ia shong. Bad la paw ha ki ki thylliej ba pait pnat, kum ka ding; te ka la shongsah halor uwei pa uwei na ki. Bad la pyndap ia ki baroh da U Mynsiem Bakhuid, bad ki la sdang ban kren pat ha kiwei ki thylliej, kat kumba U Mynsiem U la aibor ia ki ban kren. Da ka jingialap u Petros ha kane ka sngi Pentekost; lai hajar ki mynsiem la pyniasoh sha U Trai bad la pynbaptis ia ki.

Hadien kane ka jingpynshitom bein kaba khraw ka la jia ia ki bangeit, hynrei ki apostol ki la ialap da ka jingshlur. Ha shwa ka sngi Pentekost ki la thung ia u Matthias ha ka jaka jong u Judas, uba la die noh ia U Trai bad hadien pat, ynda haba kiba ngeit ki la roi, ki la thung ia ki hynniew ngut ki tymmen basan. Uwei na ki U Stephan, u la long u Myrtar ba nyngkong na ka bynta ka kyrteng U Trai. Haba ka jingpynshitom bein ka la jur bha; kito kiba la kylla kaba mut ha ka sngi Pentekost, ki la phet noh na Jerusalem bad ki la saphriang ha ki jaka baroh jong ka Asia Minor bad sha Ri Europe ruh. U Thomas, ba artatien, u la wan poi shaduh India bad u la seng Balang ha Madras.

Ha kane ka por ka pyrthei hi ka don hapoh ka jingsynshar jong ki Roman, bad ki Padsha Rome hi ki la long ki nongpynshitom bein kiba khraw ia ki Khristan. Kane ka jingpynshitom ia ka khristan da ki Padsha Rome ka la

neh haduh ka spah kaba saw. Hynrei ka BOR bneng ka bym shah jop. U nongrwai shem Mynsiem u ong:- Ah, bor byneng bym ju shah jop, Pynpaw ia uba lap.

Une uba la iap bad mihpat ban iai im sha ki bymjukut bymjukut; U la paw ha u Saul ha ka lynti sha Damascus bad uba la pynkylla long ia u u sakhi ha khmat ki jentil, ki syiem bad ki Israel de. Kumjuh u u la paw na U Contantine (c. 288-337), U Roman Emperor ha ka dak ka diengphna ba meh ding; Hoc signo vince (Ha kane ka dak to ialeh bad jop) kumta u la ialeh bad jop ia u Maxentius, u nong dawa uba hynriew ia ka khet jong ka Hima Rome. Hadien kane ka jingjop u la long uba iaishah ia ka niam Khristan bad u ai lad ia ki khristan ban mane Blei katba ki mon. Ha ka shem 324 u la pynlong ia ka ka Niam jong ka Hima (State Religion). Suki suki katba nangroi ki la jied ia ki nongkit, ki presbyters kiban pyniaid ia ki niam ki rukom bad uba halor kine ki presbyter u dei u Bishop. Ia u Bishop jong ka Rome la khot u Pope uba dawa ba u long uba mihplie (successor) ia u St. Peter. Kumta ka Balang ka la don hapoh ka jingpyniaid jong ka haduh ka spah snem kaba khadhynriew ha kaba U Luther u la pynlong ia ka Reformation.

Hadien ka Reformation ha kaba ia ka bor jong u Pope ym shym la kohnguh shuh. Ki la mih shibun ki Balang laitluid, kiba pyrshah ia ka jingdon kti ka sorkar ne ki Parliament ha ki kam balang. Bad kiba kwah ruh ban mane blei

katba kum ka jingsngewthuh jong ki ha la ki jong ki jong ki rukom. Kawei na ki ka dei ka Brownist kaba la seng da u Robert Brown (c. 1550-1633). Kane ka Brownist Church ka long kyrpang la ka jong hi, kam don jingiasnoh bad kano kano ka Balang. Ia ki Balang ba la seng da u Brown la khot ia ki ki Independents ne ki Congregationalists. Kaba bud ka long ka Baptist Church ia kane la seng khyndiat snem hadien ka Reformation kata ha kajuh ka spah snem kaba khadhynriew. Kane ka Balang kam pdiang ia ka jingpynbaptis ia ki khyllung. Ka jingngeit jong ki ha kane ka long ba namar ia U Jisu la pynbaptis ynda haba U la Rangbah, kumta ym dei ban pynbaptis ia ki khyllung hynrei tang ia ki rangbah, daba pynngam baroh shi rynieng. Hynrei, kim hikai kumba hikai kiwei, kiba ong, ba namar ba ki khyllung kim pat nang ban kylla kaba mut namar kata ym dei ban pynbaptis ia ki ne lada ym pynbaptis da kaba pynngam ym ioh jingpynim. Kim pynthut ne hikai ia kiwei ban oud ia ki; hynrei ki leh beit tang katba kum ka jingngeit bad jingsngew la jong. Nga ngeit ba ka jingpynbaptis da kaba pynngam ka sdang naduh kane por namar ka Balang Roman Catholic ka bat ia ka bor synshar balang haduh ka spah snem ka khadhynriew bad ka pynbaptis ruh da kaba synreit. Nangta ki bud sa ka Balang Presbyterian, ka Quaker, Uniterian bad kiwei kiwei de.

Ka Balang Presbyterian, kam dei ka Free Church ne Freeman's Church. Ka long ka

Balang kaba la seng ha kajuh ka spah snem kaba khadhynriew bad ba la pynskhem da ka ain. La seng ia ka da ki arngut ki Reformer kiba khraw: U John Calvin bad U John Knox; U John Calvin u la seng ia ka ha Geneva bad U John Knox u la leit rah ia ka sha Scotland ruh. Ki Khristan kiba bun eh ha Scotland ki dei ki Presbyterian. Ki la khot kyrteng ia ka ka Balang Presbyterian, namar ba la synshar ia ka da ki nongkit kam (officials) ki Presbyter kaba mut ki Tymmen Basan. Kine ki Tymmen Basan ki peit ia kiba duk ba suk, kiba pang kiba shitom ia ki jingkhein jingdiah jong ka Balang, ki pynbeit ia ki jingiakajia-majia hapdeng ki khun jong ka Balang. Ki dei ki briew ba la jied napdeng ki riewdkhot jong ka Balang kiba don ka nam babha, u tnga jong kawei ka tnga, uba synshar bha ia la ka ing, ki bym khwanmyntoi. Uba halor kine ki tymmen basan u dei u pastor uba pyndep ia ki niam ki rukom ha ka balang, kum: ka Jingkhawai U Trai bad ka jingbaptis. Ka Balang Presbyterian ka don tang kine ar ki Sacrament. Ki don ki Balang kiba khein ba ka jingshongkurim ruh ka long ka Sacrament. Hynrei ngi ki Presbyterian wat la ka long kaba kyntang ruh ngim khein ia ka kum ka Sacrament. Ia ka jingshongkurim la pyndep (solemnise) da u briew uba la ioh license na ka sorkar ban pyndep ia kane: la u Pastor ne Tymmen Basan. Ia kine la khot ki Marriage Register bad ki ai certificate artad ynda ki la pyndep ia ka jingpynshong kurim.

Haba ong ba la pynskhem da ka Ain kam mut ba dei ban da leit register ia ka Kum ia ki wei kiwei ki society bad ban shahteh ha ki kyndon ba bun syrtap ki ban thaw da ka Sorkar. Hynrei ka shu mut ba dei ban burom bad kohnguh ia ki ain sorkar bad ba ka Sorkar, ruh na ka bynta ka jingiaid ryntih ha ka kam synshar balang kan thaw kano kano ka ain na ka bynta ka Balang. Shim kum ka nuksa. Lada ym don ka Christian Marriage Act, ka jinglong ba kyntang jong ka shongkha shongman ka lah ban duh noh ia ka jing long ba kyntang jong ka, bad wat ka jingskhem jong ka ruh ka lah ban duh; hynrei da ka jingdon jong kane ka Act; wat u briew uba kheinsting ia ka long ing longsem ruh, u lah ban poi sha ka jingtipbriew, bad un sumar bha ia la ki khun ki kti. Hooid ki don teng teng ki jingjia, kiba pynlong haduh bym lah shuh ban ia shong iasah ryngkat. Kum ia kine, khnang ban da na jing ia mynsaw mynsnam. Ka thaw ka Divorce Act, da kaba ki lah ban ia pyllait da kaba suk. Ki don ki Balang kibym pdiang ia kane ka Indian Christian Marriage Act bad kiba ong ba, tangda ka jingiasmai da ka Beibl ha ka temple ka la biang; hynrei shano wat ki rangbah niam jong ki ruh kim khein ia kata ka jingsmai ha ka temple, ki phet noh na kata ka lok ia smai bad ki leit da kawei pat. Hynrei lada la pynskhem ia kane ka kam kaba kyntang ryngkat bad ka ain te wat u briew ne ka briew kiba kyllain ruh ki leit, bad ka mih ka jingbha ha ka longing longsem.

U Paul ha ka shithi jong u sha ki Nong Rome ka lynnong kaba XIII: u la tai shibun, shaphang ba yn pyndem ia lade ha ki bor ba ha khlieh kata ki bor sorkar, u ong "To aiba ka mynsiem baroh kan pynhapoh ia lade ha ki bor ba hakhlieh. Namar ym don kano kano ka bor, lymda na U Blei, bad la buh beit ia ki da U Blei kein". Nangta u ong shuh shuh, "To ai ha ki briew baroh ia ka hok jong ki: Ka khajna ha uba dei ban ioh ka khajna; ka khrong ha uba dei ban ioh ka khrong; ka jingsheptieng ha uba dei ban ioh ka jingsheptieng; ka burom ha u ba dei ban ioh ka burom etc". U Petros u ong, "To phin pynkohnguh ia lade ha ka jingpyniaid ba kynja bynriew baroh na ka bynta u Trai, la ka long ha u Syiem, kum ha uba ha khlieh; lane ha ki lyngskor, kum ha kiba la phah da u iaka ban pynhiar kput nalor ki nongleh basniew, hynrei ia ka ban iaroh ia ki nongleh ba bha. Naba kumta kein ka long ka mon U Blei...." Pet. II: 13,14,15,16.

U John Calvin bad U John Knox, kum ki nongialam niam ba khraw bad ba stad, ki la iohi, ba khnang ba ka Balang ba ka jingsynshar balang kan long kaba iaid beit bad kaba iaid ryntih ki shah ia kane ka Balang Presbyterian, kaba ki la seng, ban pynskhem ia ka da ka ain. Bad kane ruh nga ngeit ba ka long ka mon U Blei.

Ka Balang Presbyterian ka long kaba la seng ha ka nongrim jong ka Ktien U Blei bad jong ki Apostol bad ba la pynskhem da ka sor-

kar. Ka long ka Balang kaba bat bha ia ki jingthoh bakhuid, khlem da pyntam ne pynduna bad ia ki jinghikai shongtynrai, kiba la pynshong nongrim ha ka Ktien U Blei. Ka long ka Balang ka bym don ki adong ki adit: kumba leh kiwei kiwei ki Balang : kiba adong ha ka bam ka dih, ka shong kha ka shong-man ia ki riew niam jong ki. Ha ka Balang Presbyterian ym don kum kine, u briew u lah, ban bam ia kano kano kaba ka mynsiem jong u ka mon. Shaphang ka jingshongkurim ia ki riew niam ruh ym don jing khang. Ka long kaba bha pynban ia ki Minister ne Pastor ban don la ka ing ka sem kaba lah ban long ka jingiarap ia ki ha ka kam jong ki. Hynrei lada u briew ne ka briew ki sngew ba ki lah ban shakri kham bha ia U Blei ha ka jinglong sottijong ki : kata ruh ka biang hi. Ka long thik kumba ong U Paul ha ka shithi sha ki Kolosai III : 11 "Ha kaba ym lah long u Grik bad u Jiw ka jingotsher bad ka jingbymotsher, u nongkyndong, u kynja skutthia, u mraw, uba laitluid ; hynrei U Khrist U long ia baroh bad ha baroh". Ka long ka Balang kaba iadei lut ia baroh bad khlem ka adong ka adit. Ha ka bam ka dih, ka shongkha shong man ia ki riewniam. Nga lap shi sien ia kawei ka jingthoh kaba la thoh da U Thomas Charles, lada ngam bakla. U ong, ka Balang Roman Catholic, ka shu bat bat sah ia kane ka nam Catholic, ha ka jingshisha ka Balang Presbyterian ka dei ka Catholic, ka bym don ka adong ka adit bad kaba ia dei lut bad ki jaid bynriew baroh ; hynrei ka Balang Roman kaba bun ki adong kumno kam long

catholic? Nga tharai kane ka ktien catholic ne universal ka sdang naduh U Boniface, U Bishop ne U Pope uba lai, namar ki don khyndai ngut ki Pope kiba khot ne shim ia kane ka kyrteng "Boniface". Une uba lai u la dawa ia lade ba u dei Universal Bishop, da ka bor jong U Phocas u syiem ka Hima Rome, namar ba u nang ban pynkhyllew ia u. Une U Phocas la ong, ba u long U Usurper, U Tyrant, ban pynkhyllew kum ia uta U Syiem te, kat kaba ang, la ioh beit. Nga tharai ka Catholicism ka sdang naduh kata ka por.

2. KA RUKOM SYNSHAR BALANG

Ka Balang Presbyterian, ka don la ka Constitution, ba la thaw na ka bynta ka jingpyniaid ryntih ia ka jingsynshar Balang. Kane ka Constitution ka kynthup ia Ka Jingphla ka jingngeit kaba iadei khamtam ia ki Minister, ki Evangelist bad ki Tymmen Basan. Ka jingiapher hapdeng kine ki nongkit kam jong ka Balang ka long kumne harum :

Ki Minister ; Ia kine la thung napdeng kito kiba la pule bad pass ia ki kyrdan Theology. Ha kaba nyngkong na kito kiba la pass ia ka Intermediate bad Advance Courses. Ia kine lathung nyngkong kum ki Evangelist bad hikai skul artat. Ha ki skul ne ki Balang ba ki trei, ki ialam ia ki jingiaseng niam Blei, hynrei kim lah ban pyndep ia ki Sacrament. Ynda kaba ki la trei kumba 5-10 snem kum ki Evangelist-ka

jingmut ka ktien Evangelist ka long : U Nongialap ne Nongiathuhkhana ; bad ha kano kano ka jaka kaba ki poi ki dei ban ai iathuhkhana ia ki. Hadien kata ka Assembly mynnor ne ka Synod mynta. Ynda haba la thung ia ki kum ki Minister, hangta te, ki la lah ban pyndep ia ki Sacrament : ka Jingbaptis bad Jingkhawai U Trai. U Minister ne Pastor u peit halor ki bun ki Balang hapoh ka Pastorate jong u bad u pyndep artad ia ki Sacrament ha ki.

Ka Jingbeh kam ia ki Minister.: Lada uno uno u Minister um treh ban pyndep ia ki kyndon kiba la teh ia u ha ka por ba thung ia u ; u lah ban duh ia ka kam kum u Minister, bad haba kumta, ka jingthung ia u kum u Minister ka duh noh.

2. Ki Evangelist : Ia kine ruh la thung napdeng kito kiba la pass Theology, la ka Intermediate ne Advance mynnor, ne na ki Bt. Th., ne B. D. mynta. Kine ki Evangelist, kumba la ong haneng ki sah kum ki nonghikai skul kumba san-shiphew ha ka kam Evangelist ne kham palat ruh. Hadien kata haba ka kam ka la dawa sa thung Minister ia ki. Mynshua ki don ruh kiba shu ialeh ban pass Evangelist da kaba ialeh private. Ka Assembly ka thung ia ki kum ki Evangelist, la ki trei ha ka Mission ne trei la ka jong ka kam : ka kam office ne kiwei kiwei ki kam bad ki long hi ki Evangelist.

3. Ki Tymmen Basan: Kine ki Long ki Nongkit kam jong ka Balang kiba la jied da ka ballot napdeng ki Riewdkhot jong ka Balang;

kiba don ka nam kaba bha, u tnga jong kawei ka briew, uba sumar bha ia la ka ing ka sem, u bymkhwan myntoi bad uba don ka jing tip ia ka ktien U Blei. Ynda haba la jied ia ki da ki riewdkhot jong ka Balang. Ka jingjied ia ki ka long ha kane ka rukom: ki riew dkhot kiba don ha ka Balang ki dei ban wan palat ia ka shiteng na ki riewdkhot jong ka Balang bad uba lah ban long u dei ban ioh ym duna na ka arbynta na ka laibynta ki riewdkhot kiba la wan sha ka jingjied. Ia kita kiba la shah jied kumta ; dei ban pynskhem (ordain) ia ki da ka Presbytery, ha ka Dorbar Presbytery da u Moderator jong ka. Shwa ban ordain ia ki ruh dei ban kylli jingshem mynsiem ia ki bad kylli ruh ia ka jingtip jong ki ia ka Ktien u Blei da ki pastor ne u tymmen basan kiba la jied ban leh ia kane. Ka jing thung ka long ha ki juh ka rukom ba thung ia ki minister : lait sa tang kaba ai bor ban pyndep ia ki Sacrament.

Ka jingmut ka ktien Tymmen Basan ha ka Greek ka long 'Presbyter'. Namar kata ia ka Balang ba la synshar da kine ki Presbyter, la khot ka Balang Presbyterian. La seng ia ka ha ka spah snem kaba khadhynriew kata hadien ka Reformation U Martyn Luther—da u John Calvin ha Geneva bad la leit rah ia ka sha Scotland kumba la ong haneng. Ki Tymmen ki long ki briew kiba trei ei kata khlem don jing siew ei ei kiba don la ka jong ka jingtrei jingktah, la ka kam ka duk kaba kyrshan ia lade bad ia la ka ing ka sem. La khot ia ki ki nongtrei ba neh

(Permanent Church Bearers). Ia ki Tymmen Basan ym lah ban beh kam wat lada kim trei bha ruh. Hynrei kaba pynlong ia ki ban duh ia la ka jinglong Tymmen Basan ka long, lada ki ia-hap samla ne hap ha ka pop klim. Bad haba ki la hap kum ha kine ki pop: ym lah shuh ban kyntiew ia ki sha ka jinglong Tymmen Basan.

Ka jingsynshar Balang ha ka Balang Presbyterian ka long katba kum ka Ktien U Blei bad ha ka Nongrim jong ki Apostol. Kane ka rukom ka la sdang naduh ka por U Moses hi da ka jingbthah U Jethro, u Lyngdoh jong ki Midian u Kthaw kurim jong u. Ba kam long kaba lah ia u ban leit sha U Blei bad ban bishar ia u paidlang Israel, bad u la jied, katba kum ka jingbthah jong u Kthaw jong u, ia ki rangbah ki ban peit halor ki hajar, ki spah, ki sanphew bad ki shiphew. Hynrei u ia lade hi u iadei beit ban sngap ia ka hukum U Blei bad ban hikai ia u paidlang ; bad la katta ruh ia ki kam kiba eh ki wan rah sha u ban rai ne ban ia pyrkhat lang.

Ki Apostol, ruh ki shem kajuh ka jingeh; kam long kaba lah ia ki ban ialap ia ka Ktien U Blei bad ban shakri ia ka mieij; kumta ki la jied ia ki hynniew ki Tymmen Basan bani arap ia ki ha kaba shakri ia u paidbah bad pynbiang ia ka bam ka dih jong ki. Ki Kam. VI : 5.

Kano kano ka kynhun jong ki riewngeit : ha kano kano ka jaka, ia kaba la pynlong Balang ; ka jied la ki Tymmen Basan ban long ki

nongsharai jong ka. Kine ki Tymmen Basan ki peit ia ka suk ka sain jong ki khun ka Balang bad pyniaid ruh ia ki jing iaseng Niam Blei. Ki Balang kiba la khamheh ki jied ruh katto katne ngut ki rangbah da ka ballot ban ia peit lem ia ki kam balang. Kine kiba ki la jeid ha kane ka rukom ki neh laisnem ha ka kam. Ki Tymmen Basan ryngkat bad U Pastor jong ka Pastorate bad kine ki Rangbah baki la jied ; ki pynlong ia ka Committee Balang. Ia kano kano ka kam kaba u Tymmen Basan um lah ban pynbeit marwei, u wan rah sha ka Committee Balang ban ia pyrkhat lang. Kata, kum ki kam ia kajia majia hapdeng ki khun ka Balang.

Ha ka jing synshar Balang ha ka Balang Presbyterian : kam long kaba dei ne kaba lah ia uwei u briew marwei ban rai ia kano kano ka kam. Nga la ong haneng, la seng Ia ka Balang Presbyterian ha ka nongrim jong ka Ktien U Blei bad jong ki Apostol. Ki Apostol kim ju rai ia kaei kaei baroh ; wat U Petros, ha uba U Trai U la ai ia ki shabi jong ki Hima ki Bneng,; te kaei kaei ruh ia kaba men teh ha ka khyndew yn teh ia ka ha bneng ruh, bad ia kaei kaei ruh kaba men pyllait ha ka khyndew yn pyllait ia ka ha bneng ruh. (U Pope, nga tharai halor kane ka bor ba la ai ha U Petros, u la leh bad rai ia kaei kaei baroh marwei, bad ka ktien jong ka la long ka ain). Hyntei U Petros uba la ioh kat katei ka bor na U Trai. Um sngewdei ban leh kumta. Peit Matthaios. XVI :18,19. Haba wan ka case na Antiok, u la khot lang ia

ki para Apostol bad ia ki Tymmen Basan ban ia pyrkhat bad rai ia kane ka kam. Peit ki Kam.XV: 6. Namar kata ka jingsynshar Balang katba kum ka rukom ki Apostol ka long da ka dorbar Balang bad da ka dorbar pyrthei ruh. Ngim lah ban ong ba ka dorbar pyrthei ka lait na ki kam Balang. Ngi kynmaw ba wat ia U Trai jong ngi la bishar da ki artylli ki dorbar. Kata, ka jingbishar da ka dorbar Balang bad da ki nongbishar pyrthei. Ka jingbishar balang, ha khmat U Kaiaphas bad U Annas bad ka jingbishar pyrthei pat hakhmat U Herod bad U Pilat.

Ka Balang Presbyterian : Ka don Ki Courts ne Dorbar Balang. Kaba nyngkong eh ka Dorbar Balang ne kumba khot mynta Ka Committee Balang, kaba·ar Ka District, kaba lai ka Presbytery, kaba saw Ka Synod bad kaba san bad kaba ha khlieh duh ka dei Ka Assembly:-

(a) **Ka Dorbar ne Committee Balang** ;- ka kynthup ia U Pastor, ki Pro-Pastor, ki Tymmen Basan bad kito ki rangbah ba la jied da ka ballot. Kane ka Dorbar ka pyrkhat ia ki kam baroh kiba don kam na bynta ban pynsan pynrangbah ia ki khun ka balang, ka jingpdiang balang, ka jingialap ia ka Gospel, ia ki jing eh kiba ki Tymmen Basan ki shem ha ka jingtrei jong ki bad kiwei kiwei de. Bad ia ki kam kiba ka Committee kam lah ban pyndepda lada ka phah sha Ka District.

(b) Ka District ka kynthup : ia ki Pastor, ki Pro-Pastor, ki Tymmen Basan : kiba don

hapoh jong ka, ki nongkit kam jong ka bad ki delegate kiba la phah da ki Balang kiba don hapoh jong ka. Ka District ka pyrkhat ia ki lakam ba la phah da ki Balang bad ia ki kam ba la wan na ki bor ba shalor Bad ia kino kino ki. kam ki ba kam lah ban pyndep da lade, ka phah sha ka Presbytery,

(k) Ka Presbytery ka kynthup : Ia ki Pastor ki Tymmen Basan kiba don hapoh jong ka, ia ki nongkit kam bad ki dkhot jong ki committee bapher bapher jong ka, bad ia ki delegate ba la phah da ka District kiba don hapoh jong ka. Ka Presbytery ka pyndep ia ki kam ba la phah da ki District bad na ki bor ba shalor, ka ai bor ia ki Balang ban tei Ing Mane bad ka pynkyntang ruh ia ki. Nalor kata ruh ka ai bor ia ki balang ban jied Tymmen Basan bad ka ordain ruh ia ki.

(d) Ka Synod, ka kynthup ia ki Pastor, ki Pro-Pastor, Ki nongkit kam jong ka bad ki dkhot jong ki committee ba pher ba pher jong ka bad ki delegate ba la phah da ki Presbytery kiba don hapoh ki pud jong ka Synod. Ha ka Synod la tynrong lut ia ki kam baroh. Kaba kongsan eh ka long kaba pynbeit ia ka jingsynshar Balang : ka thung ia ki minister, ki pro-pastor, bad ka buh ia ki ha ki jaka kiba ka ibit bad ka pynkynriah ruh ia ki na kawei ka jaka sha kawei pat katba ka dawa ka kam. Ka shim ruh ban bishar bniah ia ki kam kiba wan na ka Presbytery bad ka ai ia ka rai jong ka. Kumjuh ruh ia ki kam kiba

wan na ki committee ba pher ba pher jong ka lada ka shem ba ki long kiba bit, ka pynskhem ia ki. Ka don ruh ka Executive Committee, kaba don ka bor Synod na ka bynta, ban pyndep ia ki kam kiba kyrkieh ki bym lah ban ap haduh ban da long Synod; hynrei ia ki kam kiba eh bad kiba donkam kam lah ban leh. Kiba kum kita ki dei ban leit sha ka dorbar Synod. Ka don ruh ki Committee kum: Ka Pastoral Committee kaba peit halor ka jingtrei jong ki pastor, Ka Finance Committee kaba peit halor ka spah ka phew jong ka Synod, ki don ruh bun ki committee ba pher ba pher jong ka katba ka kam ka dawa.

(e) Ka Assembly: Kane ka kynthup ia ki Minister, ki Pro-pastor, ki nongkitkam jong ka, ki dkhot jong ki committee ba pher ba pher jong ka bad ki delegate ba la phah da ki Synod. Ki don, mynta, saw tylli ki Synod hapoh ka Assembly jong ka North-East India Presbyterian Church, kita ki long : 1. Ka Khasi-Jaintia Synod, Ka Mizoram Synod, Ka Manipur Synod bad ka North Cachar Hill Tribe Synod. Ka Assembly ka trei bad ka pyndep ia ki kam baroh kiba wan na ki Synod, ka pdiang ia ki jingkhein jingdiah ba wan na baroh ki Synod bad ia ki Budget Estimate jong ki, ka pyrkhat ruh ia ka jingialap hapdeng ki jaid bynriew ba pher ba pher, kiba don hapoh ki pud jong ka bad shabar ruh bad kiwei kiwei ki kam ba bun syrtap

jong ka. Ki Khristan Presbyterian kiba don hapoh ka Assembly ki long kumba hynriew lak bad ki Riewdkhot, kumba arlak shiteng. Ki Pastor ki don kumba lai spah ngut. Kata ka mut ba uwei u Pastor u peit halor ki arhajar ngut ki Khristan

3. KI SACRAMENT

Ka Balang Presbyterian ka don tang arjait ki Sacrament : ka Sacrament ka Jingbaptis bad ka Sacrament ka jing Khawai U Trai. Ia kine ki Niam ki Rukom la ju rakhe shisien lai bnai. Hynrei namar ka jingduna pastor, ki don kiba ioh tang arsien shisnem ruh. Namar kata Ka Synod kala thaw ka Scheme ba, uwei u pastor un peit halor ki hajar. Ka Scheme ka sah ka Scheme ; hynrei ban ioh briew pat kaba eh.

(a) **Ka Jingbaptis.** Ka Balang Presbyterian ka pdiang ia ka jingbaptis da kaba synreit. Ka jingpynbaptis lada peit ia ka jingmut jong ka ha ka Dictionary, ka long kumne :- Ka jingleh niam leh rukom, da kaba pynngam baroh shi rynieng ne da kaba synreit da ka um kum ka dak ka jingpynkhuid, ka jingpynlong thymmai ba kynja mynsiem, ka lad ban pynrung ia u briew sha ka balang Khristan. Ka ktien Baptist pat ka mut ia u Nongpynbaptis: kum u Ioannis-Nongpynbaptis. Ka long ruh ka kynhun Balang Protestant, kaba la seng ha kaba sdang jong ka spah snem kaba khad-

hynriew, kaba bat ia ka jingpynbaptis tang ia kiba la rangbah ym dei ia ki khullung, bad ban pynbaptis ruh da kaba pynngam baroh shirynieng. Peit ha ka Encyclopaedic Dictionary, Vol. 1, page 76. Ka jingngeit jong ki ka long ba, ia U Jisu, la pynbaptis ynda haba u la Rangbah, namar kata dei ban pynbaptis tang ia ki rangbah ym ia ki khullung. New Books of Knowledge Vol. 3, page 1390. Nga ngeit ba ka Jingbaptis da kaba pynngam ka sdang naduh kane ka spah snem kaba khadhynriew. Naduh ba la seng ia ka Balang Baptist.

Ia ka jingbaptis la seng da U Ioannis, u u Khun jong u Sakharaia bad ka Elisabeth. Kumba la iathuhlypa da u Isaiah, u Nongiathuhlypa ka ktien jong uba pyrta ha ka Ri Khlaw, Pynkhreh ia ka lynti bah U Trai bad pynbeit ia ka lynti jong U ha ka Ri Shyiap. Isa. 40:1, 2. U Ioannis u la jied ia ka jaka Ka Bethabarra, kaba sha shiliang ka Wah Jordan kaba mut : ka ing kà ban jam sha shiliang, hangne ki don shibun ki um kiba khuid, bad kaba sha jngai bah na Jerusalem, khnang ban ym long ka jingthud ia ka nongbah bad ia ka sorkar. Hangne u la ialap ia ka jingbaptis ka jingkylla kaba mut, ban pynkhuid ia ki briew na ka pop jong ki. Ki ong ba kane ka bynta jong ka wah Jordan ka jaka na kaba ki Israel ki la jam sha ka Ri Kanaan hapoh ka jingialam u Joshua. Kata ka mut ba kiba la ioh pynbaptis ki la lait na ka jingiap sha ka jingim, ne na ka pyrthei sha ka Kanaan bneng.

Kiba wan sha kane ka jingbaptis U Ioannis, ki long : ki Nongkhrong, ki Shipai ki Pharisi bad ki Saddusi. Imat ym don kynthei ba leit shah pynbaptis. Lada ka long kumta te, nga u bym nang Theology ne tip janai ia ki Doctrines, nga shu tharai ba kumba ia u rangbah la otsher ne pynkyntang ha kaba phra sngi bad ia ka kynthei ym shym la lap ba la pynkyntang hangno hangno ruh ha ka por ka Levitical Church. Hynrei, nga ngeit ba u shynrang u long u symbai ba kyntang bad kiba mih na u ki long baroh kiba kyntang bad ki bym bit ia khleh bad kano kano ka jaid bynriew.

Mynta pat ha ka Balang U Khrist ym don shuh ka jingpyniapher. "Hangta ym lah don u Jiw lymne u Grik, ym lah don u mraw lymne uba laitluid, ym lahdon shynrang bad kynthei namar phi baroh phi ialong uwei ha U Khrist Jisu." Gal. 3:28. Namar kata ngi ki Presbyterian ngi pynbaptis ia u rangbah ia ki kynthei ia ki khynnah khyllung baroh. khlem da khein ia kata ka jingnang jong ki ban phla pop : namar ba ki la mih na u symbai ba kyntang bad ba la pynkyntang. Kawei ka sakhi kaba shai bha shaphang ki kynthei ba ki long kiba kyntang, haba ki wallam ia la ki khun rit ha U Jisu bad u ruh U pdiang ia kita ki khullung, U da shim kynthup ia ki, U la buh ki kti halor ki khlieh jong ki bad U ong, "Namar ia kiba kum kita, long ka Hima ki Bneng". Ki Rangbah ki dei ban long kum ki khyllung, lymda kumta ka Hima ki Bneng ka jngai na ki.

Ka jingbaptis ka long ka Niam jingpynkhuid Bad ka dak ba shabar kaba pyni ia ka jingkylla kaba mut : khnang ba haba la pyndep ia kane : u briew u la long khuiid bad u labit ban rung shaka Balang bad ban long u kdhot jong ka Balang. Ia ka jingkha U Ioannis u la iahuh lypa da u Angel ha U Sakhariah, u Lyngdoh, ba ka Elisabeth ka tnga jong me kan sa iohkhun shynrang bad men khot ia ka kyrteng jong u u Ioannis. Bad ia u Ioannis hi ruh la pynsan pynrangbah ia u ha ing jong une u Lyngdoh, bad khlem pep, kum u Jiw la hikai ruh ia u shaphang ka hukum bad ki nongiathuhlypa ne jingiathuhlypa. Na ka jingphla jong u, kum u Nongmaitlynti. U tip ia la ka kamram bad u phla ba dei uta ia uba la thoh da u Isiah, u Nongiathuhlypa ; Ka ktien jong Uba pyrta ha ka Rikhlaw-Pynkhreh ia ka lynti bah U Trai, bad pynbeit ruh ia ki lynti jong U. Isaiah XL : 3. Ha nga hi ka Lynti bad Ba Beit jong U Trai, ka dei ka jing baptis. Lada U Ioannis kum u nongpyrta ha Ri Khlaw bad kum U Nongmait lynti, kaba mut u nongseng ne u nongbuh nuksa ia kane ka jingbaptis-ka niam ka jingpynkhuid, bad khlem artatien, u la bud ia ka rukom ba la leh da U Blei-Uba ong, Bad ngan synreit ia phi da ka umkhuid, te phin long khuid ; na ka jakhlia jong phi baroh, bad na ki blei thaw jong phi baroh, ngan pynkhuid ia phi. ESEK. 36 : 25. La thoh ruh ha ki Hukum ban pynkhuid da kaba synreit. Jing khein 19 : 13, Isa. 52 : 15. U Ioannis kum u Nongmait lynti ne u Nongbuh rukom ia ka jingbaptis umlah ban iaid ba kla na ka Hukum bad

na Ki Jingiathuh lypa, "Ban pynkhuid da kaba synreit da ka um khuid". Iada shu pynngam kat ia u paidbah uba wan na Jerusalem, na Judia na ki Ri Bri jong ka Jordan, te ka Um ruh kam lah long shuh kaba khuid. Bad ka long kaba ym lah hi ruh ia ka bor briew ban shu pynngam ia uwei pa uwei uba wan shah pynbaptis da ki spah bad hajar shisngi shisngi. Kawei pat, U Ioannis um shym la pynbaptis tang ha ka Wah Jordan, kaba jylliew, kaba ki ngeit ba shu pynngam; hynrei ha Ainon kaba hajan Salim ha kaba la don shibun ki umpohliew, kiba jyndong bad kiba khuid khlir khlir. Hangne ym lah ban pynngam; hynrei u shu synreit. Ka ktien Ainon ka mut Umpohliew (Fountains of water). Ioa. III :23. Ka long s'riem ia ka Elim, kaba don 70 tylli ki Diengtlai bad 12 ki umpohliew (Springs of water) ki bym lah ban tuid bad ki Israei ki la sherdara hangta. Exod. XV. 27. Sa kawei pat, ka Balang koman Catholic ka la bat hapoh ka bor jong ka ia ha rukom baptis haduh ka spah snem kaba khadsynriew, bad ki la pyndep ia ka jingbaptis da kaba synreit, ia ki khullung lei lei tang ha ka sngi kaba phra hadien ka jingkha jong ki. U Petros u Synran jong U Trai, u pynbaptis ia U Konilius bad ia ka Ing jong u da kaba synreit. Ki Roman Katholik kiba ong ba ki long ki nongiohpateng na U Petros. Ki leh kumba leh u Petros da kaba synriet. Ia U Paul la pynbaptis ha ing U Judas da U Aninias. Ha khmat kine ki jingshisha nga iohi ba ngim lah ban leh da kumweipat lait kaba pynbaptis da kaba shu synreit.

Nga ngeit ba kane ka jingpynngam, ka lah ban long ka jingbym sngewthuh shai ia U Ioannis, uba ong, "Nga shisha nga pynbaptis **da ka um** ; hynrei un sa wan uba kham khraw ia nga, uba kambit ia nga ban loit noh wat ia ki jingteh ki juti jong u : Uta kein Un pynbaptis ia phi da U Mynsiem Bakhuid bad **da** ka **ding.**" Louk. III: 16. Ka ktien 'da' ka long marpyrshah bad ka ktien 'ha'. Lada U Ioannis u ong, Nga shisha nga pynbaptis ia phi ha ka um, te, nga lah ban ngeit, ba u la pynngam : hapoh um hynrei, u ong, "Da ka um" kata ka pyni ba u shu pynjaw ia ka um halor u briew ne ka briew. Kumjuh ruh Da ka ding ym ha ka ding ; lada ha ka ding te, u briew u la ingkhong ne kylla dpei artad. Hynrei, Uta Uba wan hadien U Ioannis ; u la pynbaptis da ka ding, kata, U la phah ia U Mynsiem Bakhuid ka Bor ban hap halor uwei pa uwei na kiba don ha kata ka KAMRA; ha ki thylliej paitpnat, kum ka ding; te ka la shong/halor uwei pa uwei na ki. Halor kitei ki jingshisha, hangno kata ka jingpynbaptis da **ka**ba pynngam? To ngin iapeit shuh shuh.

Kane ka ktien baptis, ka long ka ktien jong ka Testament ba thymmai ; kam don ha ka Old Testament. La ong ba ia ka Old Testament la thoh nyngkong ha ka Aramaic bad ha ka spah snem kaba lai (270) shwa U Khrist la pynkylla ia ka sha ka Greek. Ia Ka New Testament la thoh ha ka ktien Greek ; ki don kumba 2000 ki manuscripts jong ka kitap baroh kawei ne ki

bynta ba pher ba pher jong ka la thoh ha kane ka ktien New Book of Knowledge. Page 425 Kat kum kane ka jingong te imat don kiba la thoh ha ka Hebrew ruh, bad sa pynkylla pat sha ka Greek. Kawei pa kawei ka Niam ka don la ki rukom sait pop. Tip ki Greek ki pynkhuid ia ki pop da kaba pynngam (baptizein-baptein -to dip) ha um ne kumno ? nangta ka mih ka ktien baptis ha ka Khasi bad baptize ha ka ktien Phareng. Wat la ngam u Theologean ruh, nga tip ba ki Roman bad ki Greek ki ju knia ban sait pop, bad ki lah ruh ban pynsum ia u briew kumba leh ki Jiw haba ki ktah ia ka met iap. Nangta ka mih ka ktien 'Baptizo'. Hapdeng ki Khasi ki don ka jingknia shaphang ka lait ka let; lada da u blang ne da kaei kaei kum ka sim ne ka mard bad ki synreit artad da ka um ne ka snam. Shisien nga la leit ha kawei ka jingiap briew, bad shwa bha leit rah ia kata ka met iap sha la shnong, ki la buh ia kata ka met iap ha ka krong; U Rangbah niam Khasi, u ieng na dien ka krong bad ka um ha ka dabor ; nangta u khawoh na kata ka um bad synreit laisien lai wat ; uda ong artad, "Kane ka um kaba khuid, to leit suk". Kane ka jingphla U Ioannis. Nga shisha nga pynbaptis da ka um, um shym ong da kaba synreit ne pynngam, ka la pynkulmar ia kito ki Free Churches, kiba mih hadien ka Reformation-kiba ong ban mane ia U Blei katba ha la ki jong ki jong ki rukom (in thier own way). Nangta ka mih ka Balang Baptist kaba ong, ba ia U Jisu Khrist la pynbaptist ynda haba u la rangbah, namar kata dei ban pynbaptis tang ia

kiba la rangbah ym ia ki khullung. Kine ki Baptist ki leh ia kane tang ha la ka jong ka Balang khlem da bein ia kiwei ne pynshoi ia kiwei ban bud ia ka rukom jong ki. Ka jingiadei hapdeng ki Baptist bad ki Presbyterian ka long kaba - sngewtynnad.

Hynrei ki don ki nonghikai niam kiba la mih na ka Balang Presbyterian hi kiba la pynkulmar ia ka Balang Presbyterian. Kine ki hikai ba tang ka jingbaptis kaba da pynngam ka long kaba lah ban ai jingim bad kaba lah ban pynkhuid ia ki pop bad pynlong janai ia u briew bad haba u la janai kumta, ymdei shuh ban panmap habad uwai kumba la hikai da U Trai: "To map ruh ia ngi ia kipop jong ngi". Ki ot noh iakane ka jinghikai U Trai na ka bynta ka jingbit jong ki. Ki ong ruh ba ia ki khullung kiba bym pat nang ban phla ia la ka jingngeit, ym dei ban pynbaptis, yn pynbaptis tang ia kiba ngeit (believers). Hato ki khullung jong ki sah ki bymngeit? Kane ruh ka long pyrshah ia ka jingong U Trai : "To shah ia ki khullung ban wan ha nga, wat khang ia ki naba ia kum kita long ka Hima Ki Bneng". U Rangbah udei ban long kum ki khullung lymda kumta ka Hima ki bneng ka jngai na u. Ki khullung kim nang ban wad ia U Blei Uba U Kpa Ne ia U Jisu, Uba ieit ia ki khullung ; hynrei ki kmie ki kpa ba riewblei ki ba ieit Blei ki ia lam ia ki sha u namar ba ki la iohpdiang ia ki na U Trai bad ki long ruh ki jingiohkynti jong U. Hato ka long kaba dei ban buhrieh na U Blei ia kita ki jingai jong U ne

ia ki mar kynti jong U? Ngi ki Presbyterian, lyngba ka jingbaptis ngi aiti ia ki ha U Blei ba Un ioh kyrkhu ia ki. Kumjuh kumba ki Kmie ba Riewblei na Salam ki la ialam ia la ki khun, kiba ki la ioh na U Blei, sha U Jisu, bad U ruh U la kyrkhu ia ki.

Ha kane ka snem ka Synod, nga ngeit, da ka jingialam kaba na NENG ka la shim ia ka Kitap jingpynpaw kum ka Text Book ha ka Skul Pynpaw jong ka. Kane ka long ka Kitap ki jingmaian bad ki pharshi. Katba kum ka jingshai kaba ngi na kane ka Kitap ; ki nonghikai ba lamler bad ki Anti-Christ ; kim dei kiba la thaw kyrpang na ka bynta kane ka kam, lane kiba u Soitan u la phah na dujok. Hynrei ngi dei ban tip ha dujok ym don college ia ka Arts, Science ne Theology. Hynrei ka dei ka lawar jong ka ding bad u kyndok. Ha ki Khasi, ka Myngkoi u Jom, ka um ha ryndang ; hynrei ban dih ym ioh. Don hi uba lah ban leit skul ne college kum ha kata ka jaka ? Hato, don por ban hikai ne don kiba lah sngap ia ka jinghikai haba ka ding kaba klang bad u kyndok ba iewkhong (nga la iew ia ka tdem kyndok ha Baragolai Colliery ha Upper Assam, ani ka jingiewkhong kaba ym lah ban ieng shi minit ruh hajan ka tdem jong u kyndok). Hato, lah ban pynlong class kum ha kata ka jaka? Em. Ki khlur ba la hap na Bneng, ka Bneng ka thew ia ka Balang ia ki Khlur pat ka thew ia ki Theologian ba khraw, ki Scholars, kiba la hap na ka Balang, na kiba ia ki shabi jong ka Bneng la

shim noh na ki bad la ai bujli da ki shabi jong ka liewlong ba khlem trai. Ki minister, ki pastor, kiba la hap na ka Balang, ki la kylla long ki nonghikai balamler. La kdew ia uwei na kiba kum kita : u Palegius, la ong ba une ula pynsniewdur (Corrupted) ia ka balang U Khrist, da ka jinghikai ba bakla jongu. Peit ha ka Commentary u Matthew Henry Vol. 6, Col.1, page 789. nangta pat, U Boniface, U Bishop uba lai jong ka Balang Rome (U Bishop ne Pope, la thoh ba don haduh 9 ngut ki Pope kiba bat ia kane ka kyrteng Boniface). Ia une u Boniface, la kyntiew shaduh ka nam Universal Bishop da ka bor u Phocas, u Pastsha Rome, namar ba u nang ban pynkhyllew ia u. Une u Phocas la ong ba u long unongknieh khet da ka bor (usurper and tyrant) bad uba runar. Ban pynkhyllew kum ia uta te, kat kaba kuah la ioh beit. U Zedekiah uba nang ban pynkhyllew bad iathuhlypa ba bha ia U Ahap. U Ahap u la kyntiew ia u; katba ia u Micaiah pat uba iathuhlypa pyrshah ia u u set byndi pynban. Peit Matthew Henry Vol. 6,Col. 2 page 786, and I Ki Syiem, 22: 13-27. Kitei ki jingjia ki long ha ka por ba u Patsha Rome u dang synshar iaka pyrthei baroh bad ia ka Niam la dang pyniaid da ka Balang Roman.

Ha kane ka Ri jong ngi ruh ka long thik kum katei ka jingshai kaba ngi na ka Kitap Jingpynpaw : kiba pynkulmar ia ka Balang Presbyterian ; ki dei kito kiba la mih ne hap na ka Balang. Kine ki la ithuh bha ha kiba kumno

ki briew ki dei ban pynbakla lynti na pdeng ki Khristan. Ki kham trei jur ha kiba duna ka jingtip bad ka jingshemphang bad ha ki riew kwah bor bad long rangbah. Kawei na ka jinghikai jong ki ka long ka jingpynbaptis da kaba, ki pynwan rah daka ktien Greek, ki ong, 'baptizo' ka mut pynngam to dip-to dip. La kumba 60 snem mynta nga la pule ia kane ka jingthoh ha ka Kot Khubor jong ki. Haba uba stad u ong kumne bad kiba duna jingtip jingnang ki la shu ngeit beit. Bad kiba la don jingtip jingnang ruh na kabynta ban ioh long rangbah ki la ia tuid shata. Ha kane ka jinghikai jong ki ki la ioh khring shibun na ki rangbah bad paidbah Presbyterian. Namar ki ong, ba kaba pynbaptis : kumba leh ki Presbyterian, da kaba synreit kam lah ban pynkhuid ia ki pop. Haba uba ha ing u ialeh pyrshah ia kiba haing ne pyrshah ia ki dustur jong ka ing. Don kiba ia pyrshah bad bitar ruh ia u, Bad don kiba sngewdei ia ki jingong, jong u bad ki ieit bad sngewlem ruh ia u bad leit sha ka liang jong u. Kumta ka la long bad ka Balang Presbyterian ha kane ka Ri jong ngi. Kine ki kynhun balang kiba mih kawei hadien kawei. Ki long kiba mih na ka Balang jong ki Apostol ne kaba la seng da ki Apostol katba kum ka jinghikai U Khrist bad ka Ktien U Blei. Hynrei kine ki Kynhun Balang kiba mih ha kane ka rukom ki batai ia ka ktien U Blei kat kum ka mon bad jingsngew bit jong ki. Ngi ki Presbyterian te, ngi ieng skhem thik ha ka Nongrim jong ka Ktien U Blei bad jong ki Apostol, khlem da pynduna ne pyntam shi ksai ruh.

Ka don sa kawei pat ka jingjia, ha ka jingpynbaptis ia U Jisu : peit Matthaios III ; 16. U Jisu te, ynda la pynbaptis ia U, U la kiew noh kumne kumne na ka um (went up straightway out of the water) ; hangne ngi iohi shisha kumba U Jisu U la mih shisha napoh um : kum Uba la shah pynngam. Hynrei U Matthew Henry, uta u commentator bad pastor uba khraw jong ka Ri Bilat ; u la ong ba kane ka long kaba bakla ; kat kum ka original Greek, ym dei napoh um hynrei narud um (from the brink of the river). Kata wat tang ki juti jong U ruh kim dei um. U ieng harud wah bad u Ioannis u synreit ia U da ka um, Lehse kane ka long kawei na ki daw kaba ki pynngeit ia ki briew ba ai U Jisu la shu pynngam. peit Commentary by Matthew Henry Vol. 5, Col. 2, page 20. Une u Commentator uda thoh bad ka Greek de ha kata ka Commentary jong u. Une u Matthew Henry u long u Presbyterian Pastor uba khraw jong ka Ri Bilat. Ka pastorate jong u ka dei ka Chester, ka jaka ha kaba latep ia U Larsing Khongwir. Kata ka Kitap rit kaba la plie, kaba don ha ka kti Uta U Angel ba khrawbor, uba ieng shiliang ka kjat ha ryngkew bad shiliang ha duriaw, ia kaba u Ioannis, katba kum ka ktien kaba wan na bneng, to shim na ka kti jong Uta U Angel bad to bam ia ka. U la shim bad u la bam ia ka : ka long kaba thiang kum ka ngap ha ka shynturjong u; hynrei ka pynkthang ia ka kpoh jong u. Jingpynpaw X : 10. Kane ka thew ia ki nonghikai ba arsap, kiba wan ha ki jainkup sniuh langbrot, da ki ktien jali jaum ; hynrei

hapoh ki long ki SURI ba pynjot. Namar kata nga maham ia ki para Presbyterian ba kin ym shah ia lam bakla ha kine ki nonghikai ba arsap Ka jingjied jong ka Synod ia ka Kitap Jingpynpaw ban pule ha ki skul pynpaw kum ha kane ka por ; nga ngeit ba ka long ka jingialam na NENG. Ka long thik kumba U Trai U la ong, Kiba pyniar ia u ki phylactery, bad ki iaid sawdong ia ka duriaw bad ryngkew ban pynkylla niam ia uwei, bad ynda haba u la kylla, ki la pyllong ia u u khun dujok uba arshah. Na ki pastor bad ki nongialam jong ka Balang kiba la hap noh na ka Balang, la knieh ia ki shabi jong ka Bneng bad la ai bujli da ki shabi jong ka Liewlong Ba Khlemtrai. Haba ki la plie ia kata ka liewlong bakhlemtrai la mih ka tdem, kaba mut kaba la pyndum ia ki jingmut jingpyrkhat u briew bad ki shu tare ruma kat sha ba lap. Ka pyrthei hi ka khmihlynti ia ka jingshai, hynrei ki ioh pynban da ka jingdum. Kito kiba shah ialam bakla ha kiba kum kine ki nonghikai, kin sa shah dait ha kita ki puid, kiba mih na kata ka liewlong bakhlemtrai : kiba ki khlieh jong ki long kum u kulai bad ha ka tdong jong ki ka don ka bih nianglyrtham.

Kumba nga la ong haneng haba la mih uba napoh ing ban pyrshah ia ka ing te, don kiba sngewlem, kiba iaroh bad kiba bitar ruh kum ia uta. Bad don ruh kiba da kren pyrshah bad kynnoh ia ki, ba ki long ki nongtuh langbrot. Namar ba kim nang ban leit ialap sha ki riew pyrthei; hynrei tang sha ki Presbyterian, ki khun jong

ka Balang na kaba ki la mih. Nga long u para lok baieit jong u kpa jong uta u nongialam ba rangbah jong kawei ka kynhun. Nga ju leit rung borabor ha ing jong u haba nga poi sha kita ki thain, bad khamtam ruh haba nga leit jingiaseng sha ka jaka jong u. U shong harud surok shuwa ban poi ha ka gate Ingmane. Une u Rangbah, u la lah ban iengskhem kum u Presbyterian ha ka por ba u Kthaw jong u,u Pastor ba la mih noh na ka Balang Presbyterian bad u poi kma noh. U khun jong utei u pastor ruh, u la sdang ban leit pule BD. sha Sarampur, hynrei um shym la lah ban pyndep, u la mih noh ban seng ia ka kynhun balang ha Jaiaw. Mynta pat ki pyrsa jong u ki la long ki nongialam ba rangbah ha kata ka kunhun. Une u para lok, ula iengskhem haduh ba la jan kut ka jingim jong u kum U Presbyterian. Hynrei, ha ki sngi kiba khadduh jong u la bud sha ka kynhun ki khun jong u. Ha kawei ka Sngi U Blei, namar bym don jingiaseng ha la ka jong ka Balang, nga leit jingiaseng noh sha Jaiaw. Kumba nga ju leh nga leit rung shwa na ing jong u bad ia leit ryngkat sha jingiaseng; hynrei nga shem ia u ba u shu shong rathup, bad ym i don dak ba u khreh leit jingiaseng. Nangta nga la kylli ia u, Balei kumne, ka baje arsien la jan tied, phim leit jingiaseng? Em, u la jubap, ngam don shuh ha ka balang, u la ong. Nangta nga kylli pat. Balei kumta ? U la jubap pat u ong, "Shish, phi Bah Bait, ba ka la ia kynnoh tuh langbrot eh ia kine ki khun te, ngam sngewlah shah shuh; nga la leit noh ryngkat bad ki khun, lada leit

dujok ruh yn ia leit lang, bad lada yn leit bneng ruh ia leit lang." Kane ka la long thik kumba la ong haneng ; haba la mih da uba ha ing ban ialeh pyrshah ia ka ing te, don kiba sngewlem, ia u, don ruh kiba sngewdei bad ia kyrshan ia u, don ruh kiba sngew bitar ia u bad pyrshah thlong mluh thlong sying ia u.

Ki khun jong utei u rangbah te, kiba la pynkulmar bha ia ka Balang Presbyterian, ka kynhun kaba dangrit ; hynrei ki don la ki kali-kulai, ki iaid kylleng bad ka bam ka dih bad ka tem ka put, ka jingpyni dur lem bad ka jingiathuh-khana ruh da ka phareng bad u wei pat u nang pynkylla khasi. Kat haduh ba ki ingmane sha nong kyndong ki la khang khyrdep ban leit sngap ia ki. Ki pdiang balang ruh kat uba wan tang lada u kloi ban shah pynngam um. Nga la iakynduh ia uwei u briew ha Jaintia. U iathuh ia nga bad u kam Bakha ruh ia nga, u la kyntiew ia nga ha ka Jeep jong u namar ba imat u dei u nong niah kali iew. Nga kylli ia u la u long Khristan ne em. U la jubap u ong, "Nga la hap balang la slem bad nga la tyrwa ban wan biang noh sha ka balang, bad nga la pyrshang ruh la kumba arsnem ei ei; hynrei kim pdiang satia. Kumta nga la leit noh sha ka balang U Skinner, nga tang shu ia kynduh bad ki bad kular ban shah pynngam um te, ki la pdiang beit." Ki pdiang kat ia uba lap tang ba ioh pynbun pait'

4. KA JINGKHAWAI U TRAI

Ka jingbaptis ka long ka dak ba shabar kaba pynpaw ia ka jingkylla kaba mut, bad

haba la pynbaptis la lah ban pynrung ia u briew sha ka balang. Hynrei Ka Jingkhawai U Trai ka long kaba kyntang bad kaba kynjamynsiem. Kaba dawa ia ka jingsngewsih kthang ia la ki pop, bad kaba bishar bha ia lade, la ngi long ne em kiba bit ban shim ia kane ka jingkhawai U Trai. Haba ong ka Jingkhawai U Trai, kata ka long kaba U Trai hi da lade u la seng ia ka ha ka Kamra kaba haneng ha kata kamiet ka ban sa die noh ia U. La thoh kumne : "Te haba ki dang iabam, U Jisu U la shim ia u kpu, ynda U la nguh, U la kdiah ; bad u la ai ha ki synran, u la ong, To shim, to bam, une u long ka met jong nga. Ynda u la shim ia ka khuri ruh, bad u la nguh, u la ai ha ki, u la ong, To dih na kane phi baroh; naba kane ka long ka snam jong nga, kaba long ka jutang ba thymmai, ia kaba yn sa pynmih noh na ka bynta kiba bun, ia kaban map ia ki pop. Mat. XXVI : 26,27,28. Ka long ka jingkhawai kaba U Trai da lade hi u la seng. Namar kata la khot ia ka ka Jingkhawai U Trai U Trai. U la ai ruh ka hukum iala ki synran; "To leh ia kane bad katno katno sien, ba phi leh phi kynmaw ia ka jingiap jong nga tad ynda nga wan." U Trai Jisu Un wan pat ha kaba arsien ban shimti ia la ki jong. U la ong ruh, "Uta u bym bam ia ka doh bad u bym dih ia ka snam jong nga, um don bynta bad nga, Bad nga ruh ngan ym pynmih pat ia u ha ka sngi kaba khadduh." Kiba don bynta bad u ka long, ban long ki Syiem bad ki Lyngdoh kum ma U, bad ki ban ia synshar lem bad U sha ki bymjukut ki bymjukut. Namar kata, uno uno ne kano kano, kiba la

kot sha ka kyrdan long rangbah, bad kiba la nang ban tip ia kaba sniew bad ia kaba bha ki dei ban rung sha kane ka kyrdan long dkhot ba pura ha ka Balang U Trai, bad ban leh noh ia kane ka hukum jong U. Shwaban leh ia kane, u briew udei ban da bishar bha bad it ia lade; la u la long uba bit ne em ban kner ia la ki kti ban shim ia kane kaba kyntang tam.

U Paul ha ka shithi jong u sha ki Nong-korinth u la tai bha shaphang kane kaba bam ia u kpu bad kaba dih ia ka khuri, ba ki dei ban da it bad bishar bha ia lade. Namar u la ong "Uta uba bam bad uba dih, u bam bad u dih ka jingpynrem ia lade lada um da bishar bha ia kata ka met U Trai. 1 Kor. XI ; 28. Ka met U Trai ka long kaba khuid bad kaba kyntang. Namar kata u briew shwa ban shim ia kane u dei ban sngew ia lade ba u long syriem ia U Khrist, uba khuid ha ki ktien bad ki kam bad uba don ruh ka bor halor lade uba lah ban shah ia ki jingpynshoi bad ban jop ia ki bad ban iengskhem haduh kaba kut : kumba U Khrist u la jop ia ki jingpynshoi bad iengskhem haduh ka jingiap ka diengphna hi. Kito kiba la shim ia kane ka Sacrament ba khuid, kim long shuh tang ki riewngeit (believers) ; hynrei ki la long ki riewdkhot (communicants) kiba long ki dkhot ba pura jong U Khrist ne ki dkhot ka met jong U. Kum ki dkhot jong kata ka met ba kyntang, ki dei ban sngew ia lade kiba kyntang kumba U long Ma U long Uba kyntang. Kumta kim dei shuh ban ktah ia kiei kiei kiba jakhlia ne

kiba tngit. Kumba uba khuid um lah ban shong ha lor kaba jakhlia. Kumta ruh ki dei ban kiar na ki kam jakhlia bad arsap.

Kum ki Riewdkhot ki don ka kamram kaba khraw sha ki briew baroh, sha ki Nongsynshar kum ki Bor ba ha khlieh, ban burom bad tieng ia ki, bad ban duwai ruh na ka bynta jong ki. U Petros, u ong, To duwai na ka bynta ki breiw baroh, na ka bynta u Syiem kiba khraw ba tri. Haba ong na ka bynta ki briew baroh ; kata ka mut ; na ka bynta kito ki bym ngeit ruh ne ki Nongsynshar ki bym ngeit ruh. U Paul u ong to ai ha u briew baroh ia ka hok jong u, ka burom ha uba dei ban ioh ka burom, ka khajna ha uba dei ban ioh ka khajna, ka khrong ha uba dei ban ioh ka khrong, Pynhapoh ia lade ha ki Bor ba ha khlieh namar ym don kano kano ruh ka bor lymda buh da u Blei hi. Ki don ruh ka kamram wat sha ki bym long ki nongsynshar ruh : kata, sha ka para briew baroh, kiba duk kiba suk, kiba shem jynjar-shem lanot, ban leh isynei ia ki bad ban iarap ia ki ha ki jingjynjar jong ki. U Jakop u ong, "Ka jinglong riewblei kaba sngur bad bymtngit ha khmat U Blei bad U Kpa ka long kane kein, ban leit khmih ia ki khunswet bad ia ki riewkynthei ha ka jingshitom jong ki, bad ban ri noh ia lade u bakhlem thohbria na ka jong ka pyrthei. U Blei ruh U ong, nga mon ia ka jingisynei ym ia ka jingknia. Kane ka long ka kamram ym tang ka jong ki Tymmen' Basan, hynrei ka jong ki riewdkhot ruh kumjuh. Ki riewdkhot ki dei ruh ban long kiba

la bam bha ia ki jingiathuhkhana halor u lum bad ki jingpynbeit synran kiba don ha ka kot Nongialam ne kot Laiphew. Khnang ba ki lah ban long kiba skhem bha ha ka jing ngeit.

5 KA RUKOM MANE BLEI

Haba shim lyngkot ka jingmaneblei ka long: ka jingpynlong jingiaseng ne ka jingleit jingiaseng, ban mane ia U Blei da ki jingrwai, jingduwai bad ka jinghikai ia ka Ktien U Blei ha kiba ngeit baroh. Ha ka por jong ka Balang Jiw ia ka Ktien U Blei la hikai ha ka Temple da ki Rabbi bad ha ki nongrit la hikai ha ki synagog man ka Sngi Sabaton bad ia ki jingknia bad jingainguh la leit ai ha ka Temple ha U Lyngdoh. La ai jingainguh kiba da ka tyngka ne kino kino ki jingai U Lyngdoh u shim bad u buh ia ki ha ka Temple bad ban bsa ia ki Lyngdoh bad ki Lebi. "Khnang ban don ka jingbam ha ka Ing jong nga, ong U Trai Uba U Blei". Ia ki jingainguh, namar ki pop bad ki jingknia pyniasuk la leit ai ha U Lyngdoh u ban knia ia ki, bad duwai ruh na ka bynta u paidlang. Kam long kaba dei ia iwei pa uwei uba wan ai jingknia ban knia ia la ki jong ki jingknia ; hynrei dei tang u Lyngdoh hi uba dei ban knia ia ki. Kane ka long ka rukom mane Blei hyndai ha ka por ka Balang Jiw, haba shu shim kyllum. Kaba long ruh ka syrngiew ia ka Balang ia ka balang U Khrist.

U Trai Jisu, ha ka jingshahiap jong U halor ka Diengphna U la pynduh ia ki jingknia

katba kum Ka Balang Jiw, bad shwa ba Un aiti ia la ka mynsiem ha U Kpa, U la ong, "Lapyndep". Kata ka mut ba U la pyndep ne pynkut ia ka jingknia da kaba U la knia ia lade hi halor Ka Duwan Diengphna, bad da la ka jong ka snam u la rung sha ka jaka Bakyntang tam; kum U Lyngdoh ba khlem pop, U la rung sha kata ka Jaka Ba Kyntangtam, da la ka jong ka SNAM, bad ka jingkah jong ka Temple ka la kat arliang, naduh jrong haduh tbian-"ka Kynroh ka jing pyniakhlad ka la twa". Hangta ym lah long shuh u Greek u Jiw, u mraw ne uba laitluid, u nongkyndong ne u kynja Skuthia ka jingotsher ne ka jingbymotsher, u shyngrang ne kynthei : baroh ki la lah ban rung sha ka Jaka Ba Kyntangtam da ka snam jong u. Haba U ong, "La pyndep ;" Kata ka mut, U la pyndep ia ka jingdawa ka Hukum baroh da ka jingshahiap Jong U halor ka Diengphna. Ia kane U la kren shwa ba Un aiti ia la ka mynsiem ha U Kpa. Ngi dei ban kynmaw ba U Khrist u la kren hynniew sien nalor ka Diengphna: 1. U Blei jong nga U Blei jong nga, balei Me iehnoh ia nga, 2. To map ia ki naba kim tip kaei ba ki leh, 3. Ha kane ka sngi men long lem bad nga ha ka Paradais, 4. Haba u la iohi ia la ka kmie, u la ong ia utau synran, U Ioannis, Ha khmih ia la ka kmie ; la ong ba naduh kata hi ka sngi u la ialam ia ka sha la ing bad u la sumar ia ka. 5. Nga sliang, 6. La Pyndep bad 7. Ko Kpa ha ki kti jong Me nga aiti ia la ka mynsiem bad ha kata hi ka second, u la noh lyngngeh ka khlieh bad u la iap. U Jisu

Khrist daka jingiap jong U halor ka Diengphna, U lapynlong ia ngi ki syiem bad ki lyngdoh ha U Blei bad U Kpa jong U. Jingpynpaw 1 : 6 ha ka lynnong kaba san dkhot 10. la thoh kumne: bad Me la pynlong ia ki ki syiem bad ki lyngdoh ha U Blei jong ngi, bad kin iasynshar ha ka pyrthei. Dei ha lor kane ka NONGRIM-ka Balang Presbyterian, ka sngew ba uwei pa uwei, u long uba bit ban long ki syiem bad ki lyngdoh ha U Blei jong ngi. Ka ktien 'Jong ngi': ka thew ym ia baroh ; hynrei kiba bit ban long ki syiem bad ki lyngdoh ki dei ban don kiwei pat nalor jong ngi. Kata ka Balang Presbyterian, ka peit, kiei ki ba dei ban long ki syiem bad ki lyngdoh ki ban synshar ha kane ka pyrthei ; lada ai lad ia uba bieit uba them uba ka jinglong ka bym itynnad te ; ka lah ban pynmih bun ki jingkulmar ha ka Balang. Bad ki briew kiba bit ban poi sha kane ka kyrdan, ki dei ban long kiba don ka nam ba bha bad kiwei kiwei kumba la kdew ha neng. Kiba don ka jingtip ia ka Ktien U Blei. Kata kito kiba la pynbit bad pynkyrpang bad pynkyntang ia lade sha kane ka kam. Ki Pastor kiba la passed ha ki skul Theology, ki Tymmen Basan, wat la kim pass theology ruh ki dei ban long kiba don ka jingtip kaba iar shaphang ka Ktien u Blei; lymda kumta kumno kin iasynshar bad hikai. Ia kine la dei ban thung da ka Synod bad Presbytery.

Kine ia kiba la pynkyrpang bad pynkyntang ki la ieng ha ka jaka ki lyngdoh ban pyndep ia ki niam ki rukom bad ban ia lam ia ka jingiaseng

mane Blei. Ha kawei pakawei ka Balang ki don ki rukom jingiaseng kum; Ka jingiaseng balang, ka mut tang ia ki riewdkhot bad ki bym pat long riewdkhot ruh ki lah ban leit tang ba kim lah ban iashimbynta ha ka jingiaseng. ia kito kiba ym pat don balang te, kim ju kham shah ba kin leit. Ha kane ka jingiaseng balang la ju pynspel, nalor ka jingpule na ka ktien U Blei bad duwai, ia ki dkhot iathuhkhana, ba iathuhkhana ha ka sngi U Blei ba la lah bad ia ki dkhot na ka jingpynbeit synran, kiba don ha ka Kot Nongialam ne Kot Laiphew. Ka don ruh ka jingkren subject bad kaba spel ia ki jingiathuhkhana ba la dep ha ka sngi U Blei. Kane ka long ka rukom pyniaid ia ki jingiaseng miet balang. Ka Synod ruh ka iai kyntu ban bat ia kane ka rukom pyniaid jingiaseng Miet Balang.

· Ka jingiseng duwai : kane ka long borabor ha ka miet sngi saitjain; mynshwa eh ha ka step sngi U Blei ruh, la ju pynlong; hynrei mynta ba la mih ki jingiaseng khynnah jingiaseng samla, la ai noh ia ka step ia ki khynnah ia ka miet ia ki samla. Ha kane ka jingiaseng duwai ha ka miet saitjain, u Nongialam ia ka jingiaseng, la u dei u pastor ne U Tymmen Basan, ynda haba la rwai u khot ia uwei na ki riewdkhot ban pule bad duwai. Une ia uba la khot kumta u la ieng kum u lyngdoh ban duwai na ka bynta ka jingthmu jong kata ka jingiaseng duwai, na ka bynta ki paidbah jong ka balang, bad ba U Blei ruh Un ialam ia ki jingiaseng ha ka

sngi U Blei. Ki jingduwai ruh ki dei ban long da ka sur ba shong khia (solemn). Ha kine ki sngi nga sngew ba ki jingduwai ki la long sting shibun ; ki don ki nongduwai kiba duwai na ka bynta ia lade, kiba wan rah ia ka jinglong ka ing ka sem, don ruh kiba duwai kum ba pynbam nia bad u Blei. Kiba kyang shla kumba kynhied ia U Blei. Ki jingduwai ki dei ban long kiba lyngkot bad kiba naduh ka mynsiem bad kiba iadei bad ka jingthmu ia kiba lapynlong ia kata ka jingiaseng duwai. Wat long kiba bun ktien bieit kum ki jentil, ong U Trai. Kiba ngeit ban sngap ia ki namar ka jingbun ktien bieit jong ki.

Ka jingiaseng Skul Pynpaw : la kane ka skul pynpaw la seng ha ka snem 1867, na ka bynta ban hikai ia kito kiba dei ban pdiang sha ka balang, namar ym lah ban pdiang ia uno uno ne ia kano kano, lymda ki la sngew thuh bha ia ka tynrai ka niam Khristan. Ha ka Presbytery kaba nyngkong kaba la long ha Nongsawlia ha u May 1867. Ha ka jingiakut kaba nyngkong jong kata ka Presbytery, ka long ban ym pdiang sha ka balang ia kino kino kiba khlem da sngewthuh biang bha ia ka tynrai jingshisha ka niam Khristan, bad naduh kata ka por la pynlong Skul pynpaw. Ia ka Skul Pynpaw la pynlong man ka Sngi U Trai ha ka por 10 baje mynstep. Ha kane ka Skul Pynpaw. ki hikai ia ki khynnah bad ia ki rangbah ruh, kynthei ne shynrang. Mynta ka ne Ka Skul Pynpaw ka la iasoh bad ka World Sunday School Union,

bad la pyniaid ia ka ha ki kyrdan ba pher bapher katba kum ka rta jong ki nongpule. La pyniaid ia ka ha ka rukom jingiaseng niam da u Superintendent ba la jied na ka bynta kane ka jingthmu. Ha kane ka jingiaseng. Hadien ba la dep ka jinghikai ia ka pule bad batai kaba kumba 45 minit ei ei, la ju pynspel ruh ia ka Kot Nongialam ia ki samla bad rangbah bad ka Kot Tikir bad History U Jisu ia ki khynnah. Ka don ruh ka jinglum jingainguh ha kane ka jingiaseng na ka bynta ka jingdonkam ka Skul Pynpaw. Ha ka jingshisha ka Skul Pynpaw ka long kaba kham myntoi ban ia ka jingiaseng iathuhkhana, namar ha kane ka Skul Pynpaw ia kaei kaei ka bym sngewthuh ki lah ban kylli na u Nonghikai. Hynrei ki briew ki ia beh tang ia ka jingiaseng iathuhkhana.

Ka Jingiaseng iathuhkhana. Kane ka jingiaseng la pynlong ha man ka Sngi U Trai ha ka por shiteng sngi. Ia kane ka jingiaseng la aiti ban pyniaid nadong sha dong da u Nongiathuhkhana. Ynda u la ai jingrwai, pule bad duwai, ka don ka jinglum ia ka jingainguh bad jingpynbna da u Secretary Balang bad nangta u Nongiathuhkhana un sa ai jingrwai bad ka jingrwai u sa sdang ia ka jingiathuhkhana; u da pynshong nongrim ia ka jingkren na ki dkhot jong ka Ktien U Blei. Ia ka dkhot ba u seng nongrim ia ka jingiathuhkhana jong u la ju spel ha ka Miet Balang kaba bud.

Ka Balang Presbyterian, ka don ruh kiwei kiwei ki jingiaseng kum ka jingiaseng Kynthei,

Ka Jingiaseng Samla bad Jingiaseng Khynnah. Ia ka jingiaseng Kynthei la seng ha ka snem 1899, da ka Mrs. John Roberts ha ka Presbytery Shillong-Mawlai kaba long ha Umsaitjain ha ka lynti ban leit na Mawtawar sha Nongtraw. Kane ka Shong ne ka Balang kam don shuh mynta, la ong, ba ha kane ka Presbytery la wan laispah ki delegate kynthei na kylleng ka Ri, bad ynda ki la leit phai nangta ki la seng ia ki Seng Kynthei ha la ki jong ki jong ki Balang. Ka jingtrei ba kongsan eh jong kane ka Seng Kynthei ka long : ka jinglum ia u Khaw kham ia ka jingmih na une U Khawkham, la pyniaid ia ki skul bad kyrshan ia ka Home Mission. La seng ia kane ka Home Mission ruh ha ka Presbytery kaba la long ha Mawlai ha ka snem kaba 1898, la report ha kane ka Presbytery ba ki dang don sa kumba 300 tylli ki shnong hapoh ka Presbytery Shillong-Mawlai ki bym pat don tang kawei ka Ing Khristan ruh. Kumta ka Presbytery da kawei ka jingmut ka la rai ban pynpoi ia ka Gospel sha kine ki shnong. U Rev Angel Jones u la ai ka jingkynthoh "Ka baradi jong ki Kpa na Ri Wales ka la hap ha ki Khun ha ri Khasi".

Ia u Khaw-kham pat la seng da u Babu Joel Gatphoh, une udei u Evangelist ba la thung ha ka snem 1886, u la long ruh u Sub Inspector of School uba la ioh lad ban poi sha man ki balang ha ka ri, bad kat sha ba u poi u la kyntu ia ki briew ban shim shi kham mynstep bad shi kham mynmiet na uto u khaw uba ki mut ban shet ha u khiewja. Ka jingsdang lum khawkham

ha Mawkhar ha ka snem 1905-1906 ka dei na ing jong u bad jong u Kat Pde, tymmen basan, Ka Balang Mawkhar u kpa jong u tymmen basan Win Shulai, uba dang shu lah khlad sha U Trai dang ha katto katne snem ba la lah. Mynta pat da ka jingtrei jong Ka Seng Kynthei, u la mih da ki lak shisnem shisnem. Kane ka Seng Kynthei ka don ka jingiadei bad ki Seng Kynthei baroh kiba don hapoh ka Assembly jong ka North-East India.

Ka Seng Samla:—Kane ruh ka don ka jingiadei bad ki Seng Samla baroh ki don ha ba ka Assembly bad Synod. Ki don la ka jong ka Constitution bad ki ju pynlong ruh ki Conference bad ki jingiaseng ba kyrpang man la ka snem. Ki kyrshan ruh ia ki skul kiba don hapoh ki District bad ki Presbytery jong ki.

Ka Jingiaseng Khynnah. Kane ka Seng ka long tang ka Seng ka ban ialam ne pynsan pynrangbah ia ki ha ka jingim Khristan. Ki shait pynlong ruh ia ki Rally shisien shi snem kiba long kum ki jingiaseng sneng kyntu bad ki jingspel bad jingrwai de.

Na lor kitei ki rukom mane blei bala pyni haneng, kaba pynlong jingiaseng bad hikai ia ka ktien U Blei : ki don ruh kiwei kiwei kiba ki briew kim poi pyrkhat ba ki long ki jingmane blei. Kita ki long ka jingim ba bha, ka akor ba bha. Ka jingtrei hok ia ki kam ki duk, ka jingiadei bad ki breiw baroh, ka thew ka woh, ka die ka thied bad kiwei kiwei kiba kum kita.

U Blei U ong, ka tarajur kaba shukor ka long ka jingijli ha khmat U Trai. Trai Jisu U ong, To pynshai ia ka jingshai jong ka khmat ki briew ba kin ioh iaroh ia U Kpa jong phi Uba ha Bneng. Kitei kiba la jer haneng kein kiba long ka tarajur bad ka jingshai, kaba dei ban pynpaw ha khmat ka pyrthei. Lada smat jingiaseng, duwai jlan katno katno ruh ; lada ngim long kum kiba la jer ha neng, ngi long tang ki nongmane arsap. Ka jingtreihok ia la ka kam ka long ka jingmane-Blei. Ki briew ki bishar iangi na ki kam jong ngi. Hato, U Blei U ioh burom, lada ngi kiba shakri bad kiba mane ia u, ngim trei hok ia ka kam?

Kawei pat ka rukom mane Blei ka long ka jingialap. U Nongmaneblei ba shisha; um lah ban set tang ha lade ia kaei kaba u la ioh. "Phi la pdiang ei, phin ia aiei". Ong U Trai jong ngi. Ki Kpa na WALES bad SCOTLAND, ki la pdiang ei ia U Jisu Khrist, U Nongpynim, kumta kim hun ban ioh ia u tang ma ki ne ka jingpynim tang ia lade. Kine ki khambit. Hynrei naduh ki hynniew duriaw ki la ban wan ai ia U ha ngi. Shwa ba kin mih ban leit kum ki Missionari ruh, ki da ioh ka training kaba biang, ym tang ha ktien U Blei; hynrei kum ki misteri, ki nongai dawai, ki nang ruh ban shet ban tiew. Khnang ba lada jia ba ki poi ha ka jaka ka bym don ing ki thaw la ka dara bad sah hangta, lada jia bym don doctor ruh ki rarap ia kita kiba pang ba niun. Ki long kiba shaniah tang ha U Blei bad ha la ka

Kti kamon. "I Trust but God and my Good Right hand". Kita ki dei ki Nongialap mynshwa. U Larsing Khongwir ruh u la long uwei na kiba kum kine. Haba u leit ialap sha Jowai, u la shna kawei ka ing bad u atoskhana de. Kumta ka jingialap jong ki ka long kaba seisoh, la ka long kaba suki ruh, ka long kaba ni. "Ki shalyntem jong U Blei ki long trei suki bad kiba trei ni". Hangne ha ka Ri jong ngi, hadien 5 snem ka jingtrei jong u Thomas Jones I bad u William Lewis, ki la ioh kheit ar ki soh nyngkong : kita ki dei u Rujon bad u Amor ha ka snem 1846. Na kine ki arngut ; mynta ki la don palat ia ka lai lakh ngut. Kane ka la long ka jingainguh kaba khraw jong ka Wales Presbyterian Church. Na kine ki lai lakh ngut : tip katno ngut kiba shisha bad katno ngut kiba dang ieng ha ka jinglyngngoh bad artatien, hapdeng kine ki nonghikai ba bakla.

Ha kine ki sngi da ka jingmih jong ki nongialap kiba bun lakum u tit ki la pynjngut ia ka jingialap. Ha ka jingshisha ki pastor, ki evangelist kiba la ioh training kaba biang ha ka kam ialap, ki la dei ban shimti maki ia ka kam ialap ha ki jaka baroh. Hynrei mynta ki sngi ki la mih pynban da ki briew ki bym shym la ioh training, bad ki bym tip ruh ia ka tynrai jong ka niam bad ia ki jinghikai shongtynrai jong ka balang Presbyterian. Ki long kiba la kylla na ki kam jakhlia jong ki bad ka jingialap jongki ruh ka long 20 minit ia lade bad 15 minit ia U Khrist. Namar ba kim long kiba la ioh

training ne jinghikai shaphang la ka niam ne ki jinghikai shong tynrai ; ki shu pynbud ia kiei kiba kiwei pat ki kynhun balang ki leh. Kum kaba ai Testimony ne ki jingkhot hadien ka jingialap. Ngi ki Presbyterian ngim ju don kine kiei kiei mynshua. U Paul um ju ai testimony, lait tang ha ki jingbishar ia u bad teng teng ha ki shithi jong u kum ha ka shithi jong sha ki Galatia u ong, Ka gospel kaba u ialap ha kam long katba kum u briew. Namar ngam shym la pdiang ia ka na u briew, lymne ym shym la hikai ia nga ha ka, hynrei ka la wan ha nga da ka jingpynpaw U Jisu Khrist ka lah ban long ba u la leit sha ka jaka kynjah jong ka Arabia ban ioh ka jingiasyllok khnang ban ioh shuh ka jing pynpaw na U Blei, ne ban leit ialap hapdeng ki Jentil; kumba la thung ia u kum u apostol jong ki Jentil. Ia kane ka kynja testimony, u la ai khnang ban pynphai pat ia ka jingiaid bakla ia ki Nong Galatia. Hynrei ha ki jingialap jong u u iathuh beit shaphang u Jisu uba la iap bad uba la mih pat na ka jingtep.

Hapdeng ka jing pyrkhat jong nga shaphang kane ka bynta. La wan kyndit ha nga ka Miscellary September 3: kaba ki shait tyngkhap ha ka Sunday Statesman. Ha kane ka Miscellary ; la thoh shaphang u Hero of the Faith. Kata shaphang U Sadhu Sunder Singh, uba la long Khristan da ka jing pynpaw U Jisu, uba la iehnoh ia ki jingdon jing em jong u, bad u la leit kylleng sawdong ia ka pyrthei ban leit ialap ia ka Gospel U Jisu, u la iaid ruh da ki kjat

lyngkhuid khlem juti. La ong ba u la iaid ia ka ri India baroh kawei, shane sha Ri Khasi ruh u la poi bad u la sah kumba shibnai ei ei, u la leit Assembly ruh ha Laitkynsew Nga ruh nga la leit sngap ia ka jingiathuhkhana jong u : shisien ha Mawkhar, ha Malki bad Nongkrem U la poi ia ka Tibet, Nepal, sha Far East, England, Europe bad America. Ha ki jingialap jong u u ialap tang ia U Khrist uba im bad ka jingduwai. Um ju ai testimony ei ei ; hynrei lada ki kwah ban tip shaphang kata ka jingithuhpaw jongu bad shaphang ka jingkylla niam jongu u iathuh haba ia shongkai lada ki la kylli ia u. Hynrei ha ki jingiaseng paitbah te, um ju iathuh. Bad ka jingialap jong u ka long kaba donbor katta katta. La ong ruh ba ha ka jingialap jong jong u ha London. U paitbah ba leit sngap ia u da ki spah ki hajar, bad hapdeng ka jingialap jong u, kiba heh bad kiba khraw baroh ki la shu ia dem khohsiew. Katta ka long ka bor jong u haba u ialap ia U Khrist uba im. Ha kine ki nongialap kiba mynta pat ki ialap shuwa ia lade bad hadien ia u Khrist. Ki don ruh ki nongialap kiba kren ki ktien lamphrang da kaba ong, Haba la ong ia nga ban ialap, nga sngew ba ngam lah ban kyrngah, namar U Khrist U ong, uta ubym phla ianga ha khmat ki briew ngaruh ngan len ia u ha khmat u Kpa jong nga uba ha Bneng bad uta uba phla ianga ha khmat ki briew, nga ruh ngan phla ia u ha khmat U Kpa jong nga. Kine baroh ki long tang ki rapjot bad jingarsap. Hynrei hapoh pat ka jingkmen bad jingsarong ka bym lah ong shuh.

Kane ka jingai testimony, ka long tang ka jingsarong bad kaba thied ia ka jingshaniah ki rangbah bad ki para ba ngeit, lait nangta ym don ei ei. Kane ka la ioh ban rung sha ka Balang Presbyterian lyngba kine ki untrained preachers, ki bym tip ia ka tynrai ka niam bad ki shu tynneng na kiwei. Napdeng ki pastor, ki evangelist ngamjuioh sngew koit kum kine ki jingai testimony. Kine kiba myllien ia kane, kim neh, ki thait noh tang katto katne por. Nga kum uba la slem ha ka balang nga la lap da lade hi ia kiba kum kine. Kane ka jingai testimony, lada ngam bakla ; ka sdang naduh ka por ba pynieng ia ka Union Christian College hangthie ha Khwan. Ha kane ka por ki la wan na kylleng sawdong jong ka Asia ban ia tei ia kita ki ing phlang : ki la wan na Japan, Saiam, Combodia, Burma, Ceylon bad na east Bengal ruh, na England bad USA. Ha kawei ka jingiaseng uwei u samla na Japan uba ai ka Testimony : kumno ba u la wan ban long Khristan bad pdiang ia U Jisu kum U Nongpynim jong u. Naduh kata, imat ba la ia sngewtynnad eh, la ia tynneng haduh kine ki sngi, bad ki rangbah ruh ki ailad ia kine kiei kiei, bad ki kyntiew halor pulpit ruh haduh ba ka la long ka jingthud ia ki tymmen bad ki rangbah jong ki balang sha kaba kine ki leit poi. Kine ki lok kim sngewthuh imat ne kim tip, aiu, ba U Trai u ong, lada nga phla shaphang ia lade, kata ka jingphla jong nga lada kam long kaba shisha; hynrei don uwei pat U ba phla shaphang jong nga. Kumba nga la ong haneng wat U Paul ruh um ju phla shaphang ia

lade ne ia ka jingkylla jong u. Hynrei U Loukas u thoh shaphang kane. Kumjuh ia U Sadhu Sunder Singh, kiba thoh shaphang jong u bad ka jingithuhpaw jong u ki dei kiwei pat kum ki jong u Dr. Heiler, J. C. Taylor bad u Rev. Riddle.

Ha ki Pamphlet bad ki Literature jong ka All India Crusade, ki ju thoh shaphang ka jingpdiang ia U Jisu kum U Nongpynim jong ki briew kiba pher ba pher kum napdeng ki high caste hindu na pdeng ki kmie ki kpa ki bym ngeit. Ka Indian Evangelical Mission bad Friends' Missionary Prayer Band, ha ki Kot Khubor ki mih shisien shi bnai ki shait thoh shaphang ki riewkhraw bad kiba la aiti wat ia la ka jingim ruh na ka bynta U Khrist. Haba u lok u long Missionary ka lok ruh ka ia long Missionary lang. Ha kawei ka jaka la ong, ia katta shnong ka la ialang ban pynshitom bein ia ki Nongialap, ki la kem ia ki, ki la shoh la dat ia ki. Ki la leit iathuh ia ka tnga jong uta uba la shah pyniap, ba ki la pyniap ia u lok jong ka. Ka pat, ka ong kumno, "Nga ainguh ia U Blei ba u la iap ka jingiap kaba don burom. Ngi ruh ngi wan ban shimti ia ka kam da ka juh ka jingteh kular (the same commitment). U Rangbah shnong ne Police Patel, u la teh katto katne ngut ki Evangelist ha u dieng u mut ban knia ia ki, namar u ong, ba ki la pynsang ia ka shnong ka thaw da ka jingialap jong ki ia ka niam khyllah. Donbok ba u driver jong ka Ambulance jong ka Mission u la iohi ia kane bad u pynsuh ia ka kali sha thanat bad ai report shaphang kane ka jingjia ha u Officer

in Charge, bad u ruh mar mar ula phah pulit shata bad ki la pynlait ia kita kiba la shah teh bad ki pulit ki ong artad lada jia kiba kum kine kiei kiei sa wan iathuh ia ngi. Bad ngin wan ban iarap ia phi.

Ka don sa kawei ka jingjia ha Sri Lanka kaba long ka nuksa kaba itynnad uwei u Pastor, Uba kyrteng U Lionel Jayasingha. U dei u khynnah Budhist; mynshua ha ka por ba u dang 6 snem ka rta u Knie jong u uba long U Budhist Monk u la pynkyntang ia u ban long u Budhist Monk. Hynrei une u samla, u Lionel, katba u nang san u kylla khristan noh. Bad ynda u la passed na ka Bible College ha Sri Lanka, u la rung sha ka ministry, bad la ordained ia u ban long pastor ha ka por ba u dang 25 snem ka rta. Une ynda thung pastor ia u la jied ban leit trei ha kawei ka nong kyndong kaba dap da ki riewsniew suda, ka kyrteng kata ka shnong ka long ka Tissamaharama. Shaphang ka jingsiew ruh um da salia, ai katba ai ruh bit hi. Ynda haba u la trei hangta katto katne por, da ka jinglong ba bha bad da ki ktien jali jaum jong u, bun na kita ki criminals ki la pdiang ia U Jisu Khrist kum U Nongpynim jong ki. Nangta u la shongkurim ia kawei ka samla Tamil, kaba kyrteng ka Margurita Lalani. Kane ruh ka la iatrei lang bad u kum ka Missionary. Bad nangta bun na kata ka shnong rit ki la long khristan. Ynda haba ka kam ka la roi kumta, ki Budhist kiba don baroh sawdong ia kata ka shnong ki la bishni bad ki la

kwah ban pyniap noh ia u. Ha kane ka jaka la ong ruh ba u la im ka jingim kaba sangsot. La ong ba teng teng um peisa ban thied wat iaki jingdon kam ruh. Haba um don peisa wat tang ban thied sabon u shait peit siar ia kiba wan siat jain ha ka pung kaba don hajan ing jong u bad ynda haba ki la leit u la leit khar ia ki sabon lyngkhot ba ki ieh harud pung ban ioh sait ia la ki jain. Ha kawei ka miet katto katne ki samla Budhist ki la leit ia kynroi bad u, bad haba kim lah nia ia u, ki la leit noh. Ha kawei pat ka miet ynda haba ki la lah bamja miet, ki la ialeh kai bad la u khun uba dang khyndai bnai. Ha kata ka por ki la wan tied ia ka jingkhang, u la ieng ban plei ia ki bad la rung arngut ki briew bad ki la siat ia u ar suloi na khmat (face), u la mareh bad kyllon ha jingthiah bad ka snam ka la tuid halor sangkhlieh jong u. Ki la bud ia u bad ki dung sa da ka dagger naka met bad siat sa shi suloi na ka shkor jong u; ka lok jong u ka la lynniar bad ki la wan ki marjan. Ki la pynkit ia u mar mar da ka kali sha Hospital. Ynda ki lapoi ha hospital u dkut mynsiem noh. Ka lok jong u ha ka jaka ba kan iam paitdohnud ka la ong pynban ia kine ki ktien. "Mynta nga la sngewthuh ba nga la dei ban long ka kmie ba kynja mynsiem ia kito ki Khristan ba dang lung ".

Ha ka sngi ba tep ia u la wan ontep da ka shnong baroh ka wei. Ki nongkren ba bun ki dei kito ki criminal kiba u la pynkylla kaba mut. U Knie jong u ruh, uta u Budhist Monk,

u la wan ontep ia u, Uta u Knie kein uba la pynkyntang ia u ban long u Budhist Monk, une ruh u la kren, u la ong, "Une u pyrsa jong nga, u la jied ia ka lynti ka jingshisha bad u la im ha ka jinglong kaba pher".

Kata ka lok jong u ka la sah katto katne por ha Colombo, bad ka la leit phai noh sha kata ka jaka trei u lok jong ka, U Rev. Lionel Jayasingha. Kita ki Khristan ha Tissamaharama, ki la ioh mynsiem bad ka Balang ka la nangroi. U Rev. Lionel Jayasingha, u la long u Martyr, haba u dang long tang 28 snem ka rta, u la iap ha ka 25 March 1988.

U Nongthoh ia kane ka jingjia, u la ong, "Nga iohi ba ka step phyrngap ka la poi ha Sri Lanka. Ka Navodaya (Ka National Missionary Conference) ka la sdang bad da shisha, kan sa pynkylla ia ka history jong ka Sri Lanka ! Hynrei ka don ka bainong. Nga ngeit skhem ba dang don ki symboh kew kiba kum U Lionel Jayasingha, ki ban hap ha ka khyndew bad iap shwa ban mih u soh." Ha ki bynta ba shatei, ka Sri Lanka, ki Tamil Militant ki la long ka jingshyrkhei. Bad ha ki bynta ba shaphang shathie pat ki Sinnhales Militant, ruh kumjuh hi. Hynrei la katta ruh bun na ki Hindu bad ki Budhist ki la wan ban pdiang ia U Jisu kum U Nongpynim jong ki.

Ia kitei ki jingjia la thoh ban long ka jinghikai ia ngi. Ym dei ia ka jingai testimony jong kato ka lok u Missionary ba la shahpyniap

ka Margurita Lalani, Ka lok jong u Rev. Lionel Jayasingha. Hynrei da ki briew kiba tip ia kine ki jingjia ; khnang ban long ka jing hikai ia ngi, bad khamtam ia ki Pastor. Bun na ki Pastor jong ngi ki shait iathuhkhana shi-rhem bha sha ka Kynroh ba la twa jong ka Jerusalem bad u Nehemiah, kumno ba u la tei ia ka. Hynrei ki Nehamiah kiba mynta ki tei ia ka kynroh Jerusalem na Babylon, Namar kata kim tip, hangno ka jot ka pei, bad katno ki khun langbrot ki la shah kem ha ki suri ba pynjot. Ka Proverb ka ong, "Careless Shepherds make many a feast for the wolf." Ki Nongaplangbrot ki bym sharai bha ia la ki langbrot ki thaw jingkhawai khlemkut ia u Suri. Kim tip ruh ba u Tobia bad u Sanbalat ki la ioh ki Chamber kiba heh ha ka Temple, bad ba ka pulpit ka dei ka jong ki. Hynrei U Nehamiah jong ka Kynroh Jerusalem, hadien ba u la tei ia ka, u la wan na Babylon ban jngoh ia ka kynroh bad ia ka Temple, u la shem ba u Eliaship u la ai jaka ia u Tobiah bad ia u Sanbalat ha ka Temple; u la bitar da ka jingbitar shla bad u la beh ia ki na ka Temple bad u la bred ia ki tum ki tam jong ki shabar. Pule ia ka Kitap U Nehamiah ka lynnong kaba 13.

Ha ka jingmaneblei jong ngi kaba da ka jing-ialap la pynrung sa kawei pat kata ka long ka jingkhot ne khroh briew hadien ka jingialap; Ngin ki Presbyterian ngim ju don kum kane myn-shwa. Hi ki jingialap jong U Petros, U Paul bad U Sadhu Sundersingh ruh ym don kum

kane ka jingkhct. Ha ka Training na ka bynta ka kam Ialap, kaba la long ha Jaiaw ha ki tarik 5,6,7, u December 1986. U wei u Pastor ha ka Paper jong u, u ong, Ia ka jingmut jong ka Jingialap, la pynjngut, da ki jingpyrta shong-shit jong ki nongialap, kiba ong wan kloi wat pyntud, ka ba i kumba ki kwah ban wallam da ka bor sha ka Balang (forced conversion). Kane ka jingpynwan jubor ia ki briew sha ka Balang ka long kaba la adong da ka ain ha India. Bad ki lah ban pynrung balang tang ia kito kiba la wan da ka jingkynduh (conviction) bad da ka mon sngewbha.

Ka Report jong ka Niyoki Committee, kaba la thung ban tohkit shaphang ka jingwan tuid ki briew sha ka niam Khristan, ka ong kumne: Ka dei ban don ka jingpynbeit kaba biang shaphang ka jingpynlong Khristan ia ki briew da ki lad bym dei ain dei ban khang, lada donkam dei ban thaw da ka ain sha-phang kane, Peit Revolution in Mission page 203 No. 10. Mynta ki la don ki state kiba la thaw ain ruh na ka bynta kane.

Haba ka ri India ka ieng pyrshah katta katta ia ka jingialap ia ka Gospel. U Blei U bym ju kyrduh ia ki briew ban iada ia ka balang, U la sei ia u Sardar Balabhai Patel. Une u Patel da ka bor jong u la pynrung ha ka Constitution jong ka Ri India ia ka Right to Freedom of Religion: kaba shah ia ki Khristan ban mane blei, ban pyndep ia ki niam ki rukom bad ban ialap ruh ia la ka niam. Peit Revolution in Mission. Page 17 bad

U Prime Minister, U Pandit Jawaharlal Nehru ruh u shait ong. Ka Niam Khristan ka la don ha India la khadkhyndai spah snem. Kumta kam long shuh ka niam nongwei ka la long hi ka Niam trai Ri kum kiwei kiwei ki niam.

Ha shwa ban kut ka snem 1956, u wei u dkhot na ka liang pyrshah jong ka Parliament u la wan rah kawei ka Bill The Indian Converts Regulation and Registration Bill, kaba thew ban pynbeit ia ka jingkylla Khristan bad ban ai License iaki nongialap bad ban da register ha office Sorkar ia kiba rung thymmai. Ia kane ka Bill la ia pyrshah da ki Khristan bad ka Indian Christian Council, ki la ai ruh ia ki jingujor jong ki sha ki Rangbah Sorkar. Ynda haba la poi ka por ban ia tai ia ka ha Parliament, u Prime Minister u Pandit Jawaharlal Nehru, da lade hi u la ieng ban pyrshah ia kata ka Bill bad u la ong ba kin weng noh ia kata ka bill. Ha kaba kut ka la kyllon da ka vote kaba khraw (overwhelming majority). Revolution in Mission-page 210-211. U Blei Um ju kyrduh ki briew ki ban ia da ia la ka Balang. U Sardar Patel, u la pynrung ha ka constitution jong ka Ri India ia ka Right to Freedom of Religion bad U Pandit Jawaharlal Nehru, u la pynkyllon ia kata Bill bad u la shait ai ruh ki jingkren ba ka Niam Khristan kam long shuh ka Niam nongwei ; ka la long hi ka Niam jong ka India kum kiwei kiwei ki Niam. La katta ruh ki nongshun jong ka Balang Namar kata ngi dei ban iaid sumar biang ha kane ka pyrthei ba sniew.

Ia kane ka Altar Call ha ka Training on Evangelism kaba la long ha Jaiaw ha ka snem 1986 la ia tai shibun shaphang jong ka bad la shem ba kane kam don hangno hangno ruh ha ka Baibl. La rai ruh da ka Panell kaba kynthup ia U Rev. Sterly Phelineal, U Rev N.S.W. Phawa bad U Tymmen Basan H. Dkhar, ne Dr. Mod, ba ka long ka bymdei ban leh.

KA JINGIADUWAI LANG (MASS PAYER)

Ka jingduwai ka long kawei na ki bynta kiba khraw jong ka jingshakri Blei. Ka Balang Presbyterian ka ju sdang ia ki jingiaseng Niam-Blei, nyngkong eh da kaba ai jingrwai bad ynda la lah rwai u nong ia lam u khot ia uwei na ki riewdkhot ban pule na ka Ktien U Blei bad duwai, ynda la lah duwai ai jingrwai biang bad ynda la lah rwai u khot ia uwei ne arngut ban duwai nangta sa ai jingrwai khadduh bad kyrkhu pynwai. Kane ka long ka rukom ha ka jingiasengduwai. Ka jingduwai ka long uwei hadien uwei ; kumba la buh rule da U Paul. Peit *Korin 14; 31; Ha kine ki sngi, ladon katto katne ki Balang kiba la pynrung ia ka jingiaduwai lang (Mass prayer) ha ki jingiaseng duwai jong ki ; khamtam kito ki balang sha ki Thain War Shella bad kiwei kiwei ki balang ha Ri Lum Khasi. Kata ruh hadien ba ki Missionary ki la leit noh. Ia kane ka rukom duwai lang Nangi khot ia ka ka jingduwai ki 'Trumpet. Namar ba, uwei u Rangbah Presbyterian uba la leit sha America bad u lapdiang pat ia kawei pat

ka rukom jingngeit, kaba ngi khot ka balang Trumpet ne ki khot ka balang U Blei; kaba long ka kynja Pentecustal, kaba kren thylliej, kaba ioh mynsiem, ki ong ba ki leh kambah ruh. Nga kynmaw ia kawei ka jingrwai kaba shait kynud: U pynkoit ia ka Lili, U pyllait ia ki koidi. Uta U Rangbah Presbyterian uba la pdiang ia kawei pat ka jingngeit udei U Bah Joy. Uba ngi tip : kum U Rev. J. J. M. Nichols Roy. Une u Bah Joy ynda haba u la pdiang kumta ia kawei pat ka rukom jingngeit Khristan : ula wan phai pat sha ka Ri, ryngkat bad ka Mem jong u; u la hikai lai tylli ki jinghikai ba thymmai. 1. Ka Jingpynbaptis da kaba pynngam, 2. Ka Jingkhot ne khroh briew hadien ka jingialap bad 3. Ka Jingiaduwai lang (mass prayer). Kumba nga la ong haneng, ba haba u la mih uba na ing bad ialeh pyrshah ia ka ing : ki don ruh kiba sngewlem, kiba sngewdei bad kyrshan ia u, bad don ruh kiba sngewbitar bad kyntait syndon ia u. Kane ka jingiadei kur ia dei kha ka long kaba donbor bha katta katta, kaba lah ban pynphai wat ia uba iaid beit ruh sha ka lynti kaba bakla. Nga pyni ki nuksa haneng. Ba u Eliaship, u rangbah lyndoh, namar ka jingiadei kha dei man jong u bad u Sanbalat bad Tobia, ki nongshun ba khraw jong u Nongtei ia kynroh Jerusalem, u la ai jaka ia ki ha ka Temple. Kumno ruh ba u Kpa u Skinner, uba la iengskhem ha ki sngi u Pastor Joseph, u kthaw jongu bad ha ki sngi u kynum jongu ; Hynrei ·ha kaba kut te, bad ki khun. Sa kawei, pat ngan pyni mynta U Prof. R. R. Thomas, ha kaba nyngkong, um

sngewtynnad ia kane ka jinghikai u Bah Joy bad u iai sah hi u dkhot ka Balang Mawkhar. Ha kawei ka Social Gathering ba la pynlong da ki samla ka Balang Mawkhar, u dang wan ban kren ha kata ka Social Gathering kaba ki pynlong ha Skul kynthei. Nga da kynmaw sah ruh ia ki Phawar jong u Bah Toren Laitphlang u khun jong U Babu Joel Gatphoh, bad u kynum jong u Pro. Thomas kaba u ong, "Mynno mynno nga leit lyngkha da ka kjat ; mynta pat da ka Taxi." Kane ka Phawar ka la long kum ka jingiathuhlypa shaphang ki sngi kiba mynta. Ki briew na Mawkhar ne Mawlai ki leit lyngkha sha Mawiong da ka Taxi. Une u Professor hadien hadien te, bad u Hynmen hi. Ka jingiadei kur dei kha ka long ka donbor, ladangim long kiba shaniah ha ka jingialam U Blei bad Ka Ktien jong U. Bang bha ia ka Ktien U Blei kaba long ka sharak ia ki lynti iaid jong ngi.

Kine ki Pentecostal imat ki shim rukom ne sngewthuh bakla ia ka jingduwai ha ki Kam ki Apostol, kiba ong, Bad ki la duwai....Ki la pynnoh ia ki jingiathong, haba ki la duwai bad buh ki kti halor jong ki, haba ki la duwai, la pynkhynniuh ia kata ka jaka ha kaba ki ia lang; bad la pyndap ia ki baroh da U Mynsiem Bakhuid, bad ki la kren ia ka Ktien U Blei da ka jingshlur. Ki Kam IV: 31. Ki lah ban ong ba ki ia duwai lang. Hynrei, U Matthew Henry, U Pastor ba khraw jong ka Balang Presbyterian ha Bilat bad u Nongthoh kot uba khraw bad uba la thoh ruh ia ka Commentary jong ka Bible

baroh kawei ha ki 6 volumes. Une u la ong, ... ba ki iaduwai katba kum ka Rule 1 Kor XIV; 31. Kane ka Rule ka long kaba la buh da U Paul Apostol, uba la sneng ia ki Nong Korinth, u ong, Haba phi wan ban iaseng lang ha kajuh ka jaka. Lada baroh baroh phin ia kren thyllieij ne iathuhlypa ha kajuh ka por, ki briew kin ym ong ba phi la lamwir noh? Pule naduh ka dkhot kaba 23 ter ter haduh ka dkhot 33 jong ka shithi sha ki Nong Korinth kaba nyngkong 14. lynnong. Hynrei lada la pynpaw ei ei ha uwei pat uba shong marjan, to ai ba uta uba nyngkong un sngap jar. 30. Namar phi bah baroh kein ban iathuhlypa uwei hadien uwei (Ha ngi mynta ka jingiathuhlypa 31: ka mut ka jingiathuhkhana ka jingduwai), khnang ba baroh kin ioh nang, bad ba yn pyntngen ia baroh. Namar U Blei Um long U Blei jong ka jingkhihwin, (ha English ka long kaba khia shibun For God is not **the author** of confusion, but of peace) Kabamut U Blei Um long uba thaw ia ka jingkhihwin hynrei ka jingsuk kein ; kumba ha kita ki balang ki riewkhuid baroh. La iathuh ia nga da uwei u rangbah Mawlai bad da uwei u tymmen uba na jngai bad ba u ong ba u tip na uwei U Pastor u ong ba ha kawei ka jaka ba ki ia pynlong jingiaseng ki Trumpet, kaba marjan bad ka sem sniang. Haba kine ki Trumpet ka la ia duwai bad pyrta shla ; ki sniang hapoh sem ki la kyndit, ki la ryngkang ia ki jingker bad her krat. Hato, U Blei U Thaw kum ia kata ka jingkhynwin? Kylli ia U Paul. Ha kawei ka jaka ka la iaid bha kane ka rukom duwai hapdeng

ki katto katne. La iathuh ia nga da uwei u Rangbah. U ongka Sengkynthei ka la leit pynlong jingiaseng ha kawei ka ing kaba u Kpa jong kata ka ing udang long ha ka niam Khasi. Kita ki kynthei ki ia duwai lang bad ki pyrta jam ruh. Ynda ki la leit noh kita ki myn jingiaseng ; u kpa jong kata ka ing, u ong. “Kane ka Khristan ka ia duwai kumno kumto ?” Ha kane dang shen ka don sa kawei ka jingjia hangne ha kajuh ka kyntoit. U wei u Doctor, uba leit peit pang ha kawei ka ing kaba markhap bad ka ing u Tymmen shnong, u ong, ki khynnah samla ki ia wan bad ki ia duwai da ka jingiaduwai lang, ki ia kyang haduh ba la khynwin hi jlang. Uta u Tymmen la long u khun ka Balang Presbyterian. Um lah shah shuh la sngew kyllut skhor jlang. U la leit da ka jingbitar bad u la kynhiet ia kita ki samla, u ong, “Pha ialeh khleh bieit aiu kumne ?” Ha sngap [illegible]in, ka jingmane Blei kaba kum kane, kaban da shah kynnoh na sha dien bad ka ba shah kynhiet ha ki bym long Khristan ; kalong kaba dei ? Hangno kaba tei ?

Ha kawei ka snem, la wan arngut ki saheb na America, California, ban ai Bible Study hangne ha Shillong, ha Jaiaw, uwei na ki u kyrteng U Curwin bad uta uwei nga la klet noh ia kyrteng jong u. Ha kane ka Bible Study la wan na kylleng ka Ri Khasi Jaintia, bad u da ai certificate ruh ia kiba wan tista. Ki sah ha Guest House jong ka Hospital bad ia ka bam ka Balang ka pynbiang ha Dinam Hall. Ha kawei ka sngi ha ka por shiteng ka por ban leit bam sngi, ma nga

bad kiwei ki lok ngi la nangiaid sha khmat ; hynrei ynda nga kyrtiang dien, nga la iohi ia u Rev. K. Shanpru bad uwei u Rangbah na Mawlai, ba ki iaiaid ryngkat bad uta uwei pat u Saheb, lada ngam bakla u dei uba la ioh Doctorate, haba nga la iohi ia ki nga ruh nga iaid suki noh bad ki la lap ia nga ha ban rung artad sha Dinam Hall. Nga ioh sngew ba ki ia kren bad u (discuss) shaphang kane ka Mass Prayer. Une u Saheb u la ong ba kim ju leh ia kane ha California ne wat ha U. S. A. ruh namar ba ka long 'disturbing'. Kiba leh ia kane ki dei tang ki Pentecostal, Kine ki Saheb, nga kynmaw ba ki dei ki American Presbyterian. Kita ki arngut ki Rangbah, ki la ong da ka Phareng; Yes it is really disturbing'. Ho-Oid; ka long shisha kaba pynwit. Une U Saheb u la ong ba, ka long 'Disturbing'. U Paul pat u la ong : Confusion'. lada shim ha ka jingmut ha ka Khasi, ki long ka juh : ka jingkhihwin bad kaba pynwit. U Paul u la ong ruh. God is not the author of confusion. U Blei Um long U nongpynlong ia ka jingkhihwin. 1 Kor. XIV : 33. Ngi dei ban kynmaw ba U Blei Um don ha ka Eriong (Ka jingsawa ba jam eh), ne ha U Jumai (Ba khihwin), ne ha ka Ding (Kaba klang) ne (Bashit tyrha). Hynrei ha ka jingjaijai ne kaba jem jai. Dei hangta ba u jubap ia ki jingduwai. 1 Ki Syiem XIX : 11, 12.

Nga la don ha United Kingdom ha ka snem 1981. Nga la poi sha Wales bad Scotland bad nga shem ba ki Presbyterian ne ki Methodist Ka Anglican church ruh kim ju leh ia kane.

Hangne ha Khasi-Jaintia ruh ngim ju leh ia kane hynrei don kiba pynksan ia lade da kaba ong, ba ka la sdang nadun ka Rivival ka la long ha ka snem 1903-4 Ki Missionaries ki la sah hangne kumba 60 snem hadien ka Rivival, hynrei kim ju hikai ia ngi ban duwai ha kane ka rukom. Kane ka jingong, ba ka la sdang naduh ka Rivival ka long tang ka jingshukor. Hynrei ia kane la wan hikai da U Bah Joy, hadien ba u la pdiang ia kawei pat kajingngeit kaba thymmai ha America. Bad kiba leh ia kane ki dei tang kito kiba u la ioh khring na ka Balang Presbyterian.

Ia kane ka rukom duwai, kala rung ha ki Balang Presbyterian bad don kiba nud ban pynlong ia kane wat hapoh Ing mane ruh. Nga tharai kumba 10 % ne kiba leh ia kane. Ha ka jingshisha ka Synod la dei ban khang ia kane; namar ka la pynmih ka jingpyrshah ba khraw hapoh ki Balang.

Haba ong ki ia duwai ne pynlong ka jingiaseng duwai, kam mut ba ki iaduwai lang baroh baroh ha kajuh ka por ; hynrei ki ia duwai uwei hadien uwei. La don kawei ka jingiaseng duwai : kaba la pynlong hapoh ka jingialam ki Missionary ha Shangpung, na ka bynta ka jingrang ryngkhiang : bymioh um shuh ban bet kba. La ong ruh baha kata ka jingiaseng, la don uwei uba wan rah shatri. Ynda haba ki la lah duwai. U lapbah lapsan u la ther. Baroh baroh ki la phai sha uta naba la wan rah shatri, ki ong, Da ka jingngeit jong u ne, U Blei U la jubap. Kumta ha ba ong ki ia duwai ne ki la duwai kam mut ba ia duwai lang.

Ka Balang Jiw-Levitical Church, ka long ka syrngiew ia ka Balang U Khrist. Ki paidbah ki leit ai ia la ki jingknia ha u Lyngdoh, bad u knia ma u ia kita ki jingknia bad u duwai na ka bynta u paidlang. Tharai mynta lada uwei pa u wei u knia hi ia la ki jingknia, long iashong, shuh, la ia bit snam lut. Kumjuh ruh ha ka Balang U Khrist. U Pastor ne U Tymmen Basan lane uno uno uba la ieng ban duwai, u long kum u Lyngdoh ban duwai na ka bynta u paidlang. Ha kane ka rukom duwai ka badang rung thymmai te, uwei pa uwei u kwah ban duwai haduh ba la khynwin thlim; ym lah sngewthuh sngewthaw shuh. Ka jingduwai ka dei ban long kaba shongkun (solemn) bad uwei hadien uwei. Kynmaw; Namar U Blei Um long u nongthaw ia ka Khihwin.'

Hapoh ki Balang sor kane ka rukom duwai kam shymiohlad, namar ki Pastor bad kiba bun ki tymmen basan kim ailad ban leh ia kane; hynrei ki Balang shabar sor te imat kumba ka la iaid bha, kiba bun wat na ki tymmen basan bad pastor ruh ki ailad ia kane. Ki la don kiba ud ki ong, haba ki tymmen basan ki leit duwai ha ing kiba pang, ki ia duwai lang haduh ba u nongpang ruh um sngew thuh shuh aiu ba ki ia duwai. Ki iaroh pynban ia kito kiba duwai marwei marwei bad ba da buh ka kti ha khlieh u nongpang. Ka Synod ha ka jingshisha ka la dei ban pynbeit ban ym don ka kynrum ka kynram hapoh ki Balang. Ki jingmane Blei ruh kim long solemn shuh kumba mynshwa.
